

STÄDERNAS VILDA MELLANRUM

OCH DERAS BETYDELSE FÖR BARNS FRIA LEK

CITIES WILD GAPS
AND THEIR SIGNIFICANCE FOR CHILDREN'S FREE PLAY

Märta Bergman
Examensarbete • 30hp

Masterprogrammet landskapsarkitektur för hållbar urbanisering
Institutionen för stad och land
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Uppsala 2021

STÄDERNAS VILDA MELLANRUM - OCH DERAS BETYDELSE FÖR BARNS FRIA LEK

CITIES WILD GAPS - AND THEIR SIGNIFICANCE FOR CHILDREN'S FREE PLAY

Märta Bergman

Handledare: Anna Persson, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Mari Kågström, SLU, Institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Lena Steffner, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture, A2E – Landscape Architecture for Sustainable Urbanisation – Master's Programme
Kurskod: EX0945
Program/utbildning: Masterprogrammet landskapsarkitektur för hållbar urbanisering
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2021
Omslagsbild: Märta Bergman
Foton och illustrationer: Samtliga illustrationer publiceras med tillstånd från upphovsrättshavaren. Där inget annat anges är foton och illustrationer författarens egna.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Urbana vildlandskap, vilda mellanrum, barn, fri lek, Stockholm, Hagsätra, förtätning, mätbara och omätbara värden
Keywords: Urban wildscape, wild gaps, children, free play, Stockholm, Hagsätra, densification, measurable and unmeasurable values

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

ABSTRACT

The focus of this thesis is the cities' unbuilt places and their significance for children's free play. This includes a study of play as a phenomenon and the importance of spaces that allow interaction. This thesis also investigates how these spaces get threatened by a society that is developing through fixed categories and measurable values. This study is important because of the need to provide space for the children to develop and to raise the understanding of different types of green structures for the city to retain diversity in its landscape. Throughout this thesis a literature study of earlier research and projects has been conducted, representatives from the municipality have been interviewed, and a case study in Hagsätra-Rågsved in Stockholm has been made in order to analyze how the municipality is handling the unbuilt and wild places when developing a neighborhood through densification. The findings are the importance of play, both for the individual and the society. Through its' possibility to deconstruct and reconstruct the order as we know it, it develops the mind and our understanding of things. There is a need for places beyond restrictions and rules for the play to be creative and free. The city's wild gaps can provide this type of space. It has not been exploited by the city and therefore it does not embody its values through a designed structure, which leaves these wild gaps with possibilities and affordance. It provides a free space where children can explore and affect their surroundings, and play with each other beyond age-, disability-, and gender differences. These wild gaps become rare in an environment dominated by built structures, and its existence gets threatened further by the city's densification. The green spaces are decreasing in dense cities, which raises the requirement for the remaining ones. This leads to a parkification where these wild gaps get built to fulfill the demands. The main conclusion drawn from this study is that the characteristic of the city's wild gaps provides important qualities for children's play and has the possibility to fulfill many articles in the Convention on the Rights of the Child. The wild gaps could provide a lot of social qualities, but since they are not presented as measurable values, they tend to get overlooked in the development of the city. This thesis recommends that we raise the influence of social values, especially those that are important for children, in the development of sustainable cities. This points to the need of understanding the dynamic and unmeasurable values through which both the wild gaps and play could be understood.

Keywords: Urban wildscape, wild gaps, children, free play, Stockholm, Hagsätra, densification, measurable and unmeasurable values

SAMMANFATTNING

Det här examensarbetet handlar om städernas obbyggda mark och dess betydelse för barns fria lek. Det inkluderar en fördjupning av lek som fenomen och vikten av platser som tillåter interaktion. I arbetets innefattar även ett utforskande i hur dessa platser hotas av ett samhälle med stark tilltro till mätbara värden och fasta kategorier. Arbetet är av betydelse på grund av behovet att förse barn med platser där de kan utvecklas, samt att belysa vikten av olika typer av grönstrukturer för att bibehålla en mångfald bland det urbana landskapet. Under arbetet har en litteraturstudie av tidigare forskning och projekt genomförts, företrädare för kommuner har intervjuats, och en fallstudie i Hagsätra-Rågsved i Stockholm gjorts för att analysera hur kommunen hanterar de vilda platserna när staden utvecklas genom förtätning. Resultaten är betydelsen av lek, både för individen och samhället. Genom lekens förmåga att dekonstruera och rekonstruera ordningen, kan den utveckla både vårt intellekt och vår världsuppfattning. För att leken ska kunna vara kreativ och fri finns är platser bortom restriktioner och regler av betydelse. Stadens vilda mellanrum är den typen av plats. De har inte blivit exploaterade av staden och förkroppsligar därför inte samhällets värderingar genom en designad struktur, vilket gör att dessa platser öppnar upp för möjligheter. De skapar en miljö där barn kan interagera med sina omgivningar och leka med varandra bortom funktionsvariationer, ålders- och könsnormer. Dessa vilda mellanrum är sällsynta i en stad som domineras av byggda och anlagda ytor och dess existens hotas ytterligare av förtätning. Grönområdena minskar i täta städer och kravet på de resterande ökar. Detta leder till en parkifiering där de vilda mellanrummen anläggs för att uppfylla specifika krav. Arbetets främsta slutsats är att egenskaperna hos stadens vilda mellanrum har möjlighet att uppfylla flera artiklar i barnkonventionen, där rätten till lek är den främsta. Dessa platser kan ha flera sociala fördelar, men eftersom de inte presenteras i mätbara värden, tenderar de att förbises i stadens utveckling. Arbetet rekommenderar därför att vi lyfter de sociala värdena, särskilt de som har betydelse för barn, i utvecklingen av hållbara städer. Detta pekar på behovet av att förstå de dynamiska och omätbara värdena genom vilka både de vilda mellanrummen och den fria leken förstås.

Nyckelord: Urbana vildlandskap, vilda mellanrum, barn, fri lek, Stockholm, Hagsätra, förtätning, mätbara och omätbara värden

POPULAR SCIENCE SUMMARY

A short summary of the master thesis will follow below.

INTRODUCTION

People are moving into the cities and this raises the need for development. Different people are sharing the same ground in the city and their different needs and desires oppose, this creates dilemmas which makes the development difficult. The city is now growing through densification, meaning that the existing areas get complemented with new houses in between the already existing ones. This lowers transportations and makes everything closer. It also results in a decrease of green structures within the residential areas, which affects children a lot, since this is an important space for their play.

When talking about green places in a city most people tend to think about parks, but there are different types of green areas. One of them is the unbuild landscape that is located in between the built and hard surface in the urban environment. These areas haven't been created by humans and therefore this project refers to these places as the cities' *wild gaps*.

AIM

This project aims to understand the cities' wild gaps and their significance for children's play. By investigating its' qualities for children, the main goal for the project has been to raise the awareness and the value of these spaces.

RESEARCH QUESTIONS

- How are the wild gaps used by humans and what is their potential for children's free play?
- What characterizes the wild gaps in comparison with other established spaces in the cities?
- What threatens the existence of the wild gaps in the cities today?

METHOD

The thesis used different methods to answer the research questions. First, previous work, research, books, and articles were read, and relevant information was sorted out and analyzed. Then, two professionals from different municipalities in the region of Stockholm were interviewed. The reasons for making the interviews were to understand how the wild gaps in the cities are used and treated in different parts of the region of Stockholm. The last method used to answer the questions was a case study. The case study focused on an area in Hagsätra-Rågsved, in the south of Stockholm, which is a place where the municipality is planning to build a lot, and the method was used to see if, and how the unbuild and wild places would get affected.

BACKGROUND

Two main criteria make places good for children. The first is that space has elements that trigger the play and allows it to be creative. This includes loose parts that could be used in different ways and a landscape that creates a playful environment. The other important criteria are that the places should be accessible for children. The proximity from homes and schools and the absence of traffic are therefore important aspects for the children to be able to access these spaces by themselves, which increases their usage of them.

Children have specific rights that include 54 articles which are all important to take into account in the dictions that will affect children. For this thesis, there have been 4 especially important articles. These include children's right to play, to development, to freedom of express themselves and children with disabilities' right to active participation.

People are moving into the cities, which results in the need for cities to grow. This could be done in different ways. In the middle of the last century, the cities were growing, and new areas were built in places outside of the

city. Today the main way of letting the city grow is to build in the areas where it is already built, through densification. This keeps the city close, and the distances remain short. But one side effect of this is that important outdoor spaces for children have gotten smaller or disappeared. With fewer outdoor areas the focus has turned to make the remaining ones of high quality, which often results in the development of parks, and the existence of wild gaps gets threatened.

RESULT

The result is divided into four parts, all with a different focus.

PART ONE THE WILD GAPS AND THEIR POTENTIAL FOR CHILDREN'S FREE PLAY

Play is the central part of childhood. Through play, children allow to process impressions, feelings, and thoughts. It can deconstruct and challenge the order as we know it. The creativity in the play could get disturbed by restrictions or limitations. In order for the play to be developed freely, it, therefore, needs physical and mental spaces that are open for possibilities. The wild gaps in the cities have the qualities to provide this. In these places, there are possibilities to interact with the landscape, for example by building dens. Because of these spaces' natural characteristics, they have the possibility to strengthen the mental, physical and social health of children.

PART TWO THE DEVELOPMENTS OF THE CITY

Despite the benefits of these wild gaps, they are not used after their full potential, or they get threatened when the city is growing.

There is no correct way of designing spaces for children, instead, the different types of designs are based on the landscape architects' perceptions of children and their capabilities. If the understanding of children is that they need to be protected, the places designed for them will result in safe constructed play facilities. If the perception instead is that children are capable of creating their own places based on their needs and desires, it results in that the children get provided these types of spaces.

Because of urbanization the needs and desires are evolving. There is a wide critique that the development of the city has its main focus on economic growth. This results in an exclusion of people that are not consumers, which children often are not, and their need gets overlooked. This is also explained through the understanding of measurable and unmeasurable values. In today's society, it is easier to claim measurable values, such as economic growth, than unmeasurable, such as a qualitative environment for play. This makes children's need hard to defend in the city's development.

PART THREE THAT HAPPENS IN PRACTICE

When interviewing representatives from the municipality it became clear that they had knowledge of what defines good spaces for children's free play, but raised that it is a lot of different parameters that have a role in the development. The desire for economic growth has become one main perspective for development, that comes on behalf of children's spaces.

The case study showed that the wild gaps were used by children. Still, there is a need for new houses. This resulted in that the studied spaces could partly get built, and the accessibility or the characteristics of the spaces might disappear.

A FANTASY WORLD

This part aims to investigate and further communicate play and wildness as two phenomena that work beyond our fixed categories. *A Fantasy World* does this through subjective descriptions of places, using both text and collages with the intention to challenge the reader and give space for their reflections and interpretations.

DISCUSSION

The wild gaps are important to discuss through a child rights perspective. The interviews revealed that the lack of accessibility was a disadvantage, referring to the unknown form of these places and the physical limitation some people could experience. When putting this in relation to inclusive play, the wild gaps could provide an uncoded play environment that allows children to play based on their needs and abilities. In this sense, the wild gaps become more allowing, in comparison to pre-designed play equipment which tends to exclude some children through their difficulties to use it *correctly*.

The wild gaps have great potentials for children's play in the cities, which is rare today. At the same time, the city is growing and the need for new housings is evident. This becomes an ethical dilemma where the different needs stand against each other.

CONCLUSION

The wild gaps are important to preserve for the city to keep diversity within its green structure. Because of the properties and benefits of these places, they are impossible to replace by designed areas. The wild gaps are important for children for several reasons. They provide a space where children can play, develop and interact with the landscape. Therefore, they fulfill many articles from the child's convention. The wild gaps are dynamic and changeable, which made them hard to argue for in a society that has a strong faith in measurable values. This points to the need for the development to take the social and dynamic values into account, to be able to provide important spaces for children in the city.

FÖRORD

Under min tid på SLU har jag haft möjlighet kombinera min konstnärliga kandidat i design med en master i landskapsarkitektur. Jag har alltid arbetat med skapande och intresserat mig för olika uttryck och former av berättande. Detta har jag utforskat både praktiskt och teoretiskt. Redan under min kandidat började jag öppna upp mina processer för att inkludera andra röster och har efter det arbetat mycket med deltagande processer. Mitt fokus har legat på att lyfta de röster som tenderar att marginaliseras eller hamna i skymundan, därför har flera av mina projekt inkluderat barn.

För mig är konsten, kreativiteten och leken sammanflätade, då alla tre har en förmåga att återspegla och utmana vårt vetande. Detta har varit grunden för valet av inriktning på mitt examensarbete. Övertygelse om att människan trivs bäst när hon tillåts ta plats och påverka sin omgivning har varit min utgångspunkt för arbetet. Min uppfattning är att vi behöver tänka bortom idén om att arkitekterna kan utforma *alla* platser och konstnärerna kan skapa *all* konst, och istället arbeta för ett samhälle som möjliggör alla invånares skapande och platstagande. Jag tror därför att mitt ansvar som landskapsarkitekt inte bara innefattar att skapa estetiska och hållbara miljöer för användare, utan också att lämna plats för att värna om det som redan finns eller kommer behövas.

Det är många som stöttat och inspirerat mig i arbetet, vilket jag är väldigt tacksam för. Ett extra stort tack vill jag ge till min handledare Anna Persson som ställt relevanta frågor och uppmuntrat under arbetets gång, mina klasskamrater på SLU som givit konstruktiv och inspirerande feedback på arbetet, samt mina vänner och min familj som inspirerat och outtröttligt stöttat mig under processen.

*Människan leker bara när hon i ordets fulla
bemärkelse är människa och hon är helt och hållet
människa bara när hon leker.*

- Friedrich Schiller 1759–1805 (1995:86)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	4
SAMMANFATTNING	5
POPULAR SCIENCE SUMMARY	6
FÖRORD	12
INLEDNING	18
SYFTE	20
FRÅGESTÄLLNING	21
AVGRÄNSNINGAR	22
METOD OCH MATERIAL	23
LITTERATURSTUDIE	23
INTERVJUER	24
FALLSTUDIE I UTVECKLINGEN AV HAGSÄTRA-RÅGSVED	25
OBSERVATIONER	26
GEOGRAFISKA INFORMATIONSSSTUDIER	26
ANALYS AV ÖVERSIKT- OCH DETALJPLAN	27
KONSTNÄRLIGT BERÄTTANDE	27
FEMINISTISKT SKRIVANDE AV ARKITEKTUR	27
BEGREPP	29
LÄSANVISNING	32
BAKGRUND	35
UTEMILJÖ FÖR BARNNS FRIA LEK	36
EGENSKAPER SOM ÖKAR LEKVÄRDET	37
TILLGÄNGLIGHET	37
BARNRÄTTSPERSPEKTIV	38
BARNKONVENTIONEN	38
BARNPERSPEKTIV OCH BARNENS PERSPEKTIV	39
BARNKONSEKVENSANALYS	39
FÖRTÄTNING SOM STADSUTVECKLINGSIDEAL	39
DEL 1	
VILDA MELLANRUMMET	
SOM PLATS FÖR DEN FRIA LEKEN	43
DEN FRIA LEKEN	44
STÄDERNAS VILDA MELLANRUM	45
MÖJLIGHETEN ATT PÅVERKA SIN OMGIVNING	47
LEKEN OCH DET VILDA MELLANRUMMETS HÄLSOFRÄMJANDE	
EGENSKAPER	47
MENTALA FÖRDELAR	48
SOCIALA FÖRDELAR	49
FYSISKA FÖRDELAR	49

DEL 2	
STADENS UTVECKLING OCH ANVÄNDANDE	51
OJÄMN TILLGÅNG OCH ANVÄNDNING AV STADENS VILDA MELLANRUM	52
SYNEN PÅ BARN PÅVERKAR PLATSER SKAPADE FÖR DEM	53
STADSUTVECKLINGENS RIKTNING OCH DRIVKRAFTER	54
HÅRDA OCH MJUKA VÄRDEN	55
RÄDSLAN FÖR DET VILDA	56
DEL 3	
EN INBLICK I PRAKTIKEN	59
INTERVJUER MED NORRTÄLJE KOMMUN OCH STOCKHOLMS STAD	60
FALLSTUDIE I HAGSÄTRA-RÅGSVED	63
FÄLTSTUDIER	65
SYDÖSTRA PLATSEN	65
SÖDRA PLATSEN	65
NORRA PLATSEN	66
DETALJPLANEN	71
FALLSTUDIENS SLUTSATS	72
FANTASINS VÄRLD	77
DISKUSSION	83
ETT MELLANRUM	84
DE VILDA MELLANRUMMEN UR ETT BARNRÄTTSPERSPEKTIV	84
DAGENS ANVÄNDANDE AV DE VILDA MELLANRUMMEN	86
MÄTBARHETSSAMHÄLLET	88
EN HÅLLBAR STADSUTVECKLING	89
BEVARANDE MOT UTVECKLING	89
DISKUSSION: METODER	91
SLUTSATS	93
VIDARE FORSKNING	94
REFERENSLISTA	95
MUNTliga KÄLLOR	95
RADIOPROGRAM OCH POD	95
FÖRELÄSNINGAR	95
ELEKTRONISKA KÄLLOR	95
TRYCKTA KÄLLOR	97
BILAGA 1: INTERVJUFRÅGOR	100

INLEDNING

I Sverige bor 85 % av befolkningen i städer och urbaniseringen fortsätter (SCB 2015). Fördelarna med att bo i en stad är flera. Där finns service och ekonomiska och sociala strukturer. Detta innebär att den ekonomiska vinningen i städer är stor, vilket lockar både invånare och större investerare och företag. Att bo i städer ökar människors möjligheter, men med den ökande urbaniseringen följer även en baksida där vissa människor blir mer utsatta än andra. UNICEF (2018) kallar detta för *Den urbana paradoxen*, vilket syftar till de orättvisor som finns i städer, där den eftertraktade tillgången till både service och ekonomi inte blir tillgänglig för alla. Städers ekonomiska potential påverkar den urbana utvecklingen, där ekonomisk vinning blir den främsta drivkraften. Detta är en global utveckling som i högsta grad återfinns i Sverige. Denna form av stadsutveckling ökar orättvisorna mellan stadens invånare och människor med behov som blir extra kostsamma att tillgodose tenderar att marginaliseras i utvecklingen (Fainstein 2018). Barn är en av flera grupper vars behov och tillgång till staden har åsidosatts. Kristensson (2016) hävdar därför att barnen kan ses som de största förlorarna i den här stadsutvecklingen, då deras behov av kvalitativ närmiljö bortprioriteras i städer med högt exploateringsstryck.

Trycket på det urbana landskapet ökar och fler måste samsas om stadens mark. Detta skapar automatiskt komplexa situationer där olika behov och värderingar ställs mot varandra, vilket landskapsarkitekten behöver förhålla sig till när städerna utvecklas. I sin fysiska form kommer utvecklingen resultera i både möjligheter och begränsningar för stadens invånare.

Planeringen av Stockholm har över tid byggt på olika ideal, något som har präglat stadens utformning. Under efterkrigstiden växte Stockholm utåt. Då var sol, luft och grönska ett dominerande ideal (Kristensson 2016). Idag fortsätter Stockholm att växa, men med dagens stadsutveckling ligger fokus istället på att växa inåt, det vill säga förtätas. Med en tätare stad ökar närheten, transporterna minskar och skogs- och åkermark runt staden kan bevaras (ibid.). Förtätningarna syftar främst till att bygga bostäder. Därutöver planeras service och parker där invånarna kan mötas planeras (Boverket 2016). Publika parker är viktigt för en hållbar stad, men parken är bara en typ av grönstruktur. När staden utvecklas finns därför ett behov

av att förstå och värdera olika typer av grönstrukturer (ibid.). En förtätning av staden betyder att den mark som tidigare varit obebyggd blir attraktiv för nya funktioner. Samtidigt är dessa obebyggda grönytor i städerna inte döda platser utan funktion - tvärtom kan de ha stor betydelse för såväl människor som organismer. I detta arbete kallas dessa platser för *vilda mellanrum*, då de blir just mellanrum i städer där anlagd och byggd miljö är norm. Städernas vilda mellanrum är de platser som staden inte exploaterat och som på så sätt inte tagits i kontroll av människan på samma sätt som andra platser i städerna, vilket gör dem *vilda*.

Enligt plan- och bygglagen (SFS 2010:900) kapitel 2 § 3 ska planläggningen ur social synpunkt främja en "god livsmiljö som är tillgänglig och användbar för alla samhällsgrupper". För barn har utemiljön stor betydelse och är avgörande för både hälsa och välmående. För deras utveckling är den fria leken viktig och den främjas av oprogrammerad naturmark, bortom lekplatsers förutbestämda användningsområden (Mårtensson 2009; Flannigan 2017; Grahn 2007). En tillgång till oplanerade platser främjar på så sätt barnens kreativitet (Mårtensson 2009). På flera platser ligger den obebyggda urbana vildmarken tätt inpå bostadshusen vilket ökar dess chanser att användas av barn, då närheten till bostaden är ett av de främsta kriterierna för platsens tillgänglighet (Kristensson 2016).

Det här examensarbetet kommer att utgå ifrån vad som hotas när värderingar och behov ställs mot varandra och väger olika tungt hos politiker och planerare. På grund av hur naturliga platser främjar barns fria lek blir arbetets hypotes att de obebyggda grönstrukturerna är viktiga platser för barnens lek i staden, samtidigt som dessa platser hotas mer än andra rum i staden av den ökade urbaniseringen och stadens förtätningar.

Ofta handlar projekt inom landskapsarkitektur om att rita nytt och planera för utveckling, men att bevara och värdera det existerande är en avgörande del för att skydda en diversitet bland stadens grönstruktur. För landskapsarkitekter är det därför viktigt att förstå innebörden och egenskaperna hos de olika grönstrukturerna. De här examensarbetet handlar om en av dessa som ofta hamnar i skymundan, stadens vilda mellanrum.

SYFTE

Examensarbetet syftar till att analysera stadens vilda mellanrum som plats för lek ur ett barn- och barnrättsperspektiv, samt undersöka platserna i relation till förtätningarna som sker i Stockholm. Arbetet ämnar förstå dessa oprogrammerade platser och ge en analys av deras värde för barn i synnerhet, men även för stadens utveckling i allmänhet.

Målet med arbetet är att stimulera nytänkande och diskussion kring stadens vilda mellanrum, snarare än att skapa en modell för hur platserna kan hanteras.

FRÅGESTÄLLNING

Det ökade trycket på stadens alla ytor gör att den tidigare obebyggda marken nu tillges användningsområden och bebyggs för att fylla förutbestämda funktioner. Det här arbetet ämnar undersöka vad som kan gå förlorat när all stadens mark bebyggs och designade ytor utgör hela det urbana landskapet. Arbetets frågeställning fördjupas i vad som utmärker de vilda mellanrummen idag och på vilket sätt de är viktiga för stadens barn.

Primär fråga:

- Hur används de vilda mellanrummen av människor och vad har de för potential för barn och deras fria lek?

Sekundära frågor:

- Vad karakteriserar det vilda mellanrummet jämfört med andra etablerade rum i staden?
- Vad hotar de vilda mellanrummens existens idag?

AVGRÄNSNINGAR

I arbetet läggs huvudsakligt fokus vid att ge en fördjupad förståelse för stadens vilda mellanrum och dess betydelse för barns fria lek. Därmed utelämnas en fördjupning i anlagda platser. Arbetet centreras kring barn i låg- och mellanstadieålder (ca 7–12 år). Detta har att göra med att barn i den åldern ofta får röra sig utan vuxnas sällskap i området och att leken fortfarande är en central del i deras vardag. Arbetet utgår ifrån ett barnperspektiv och barnrättsperspektiv, men omfattar inte en direkt kommunikation med barn. Arbetet har ett socialt perspektiv och fördjupar sig därför inte närmare i ekologiska och ekonomiska perspektiv som också kan vara relevanta. Avgränsning sker genom att en djupare inblick i aktiviteter utanför den fria leken samt övriga åldrars behov inte behandlas närmare.

Teorierna som används i arbetet avgränsas till en västerländsk kontext. Det empiriska materialet hämtas främst från Stockholmsregionen där fallstudien geografiskt fokuserar på Hagsätra-Rågsved där arbetet med en detaljplan pågår.

METOD OCH MATERIAL

För att besvara arbetets frågeställning har flera metoder använts. Till dessa metoder hör litteraturstudie, intervju, fallstudie, konstnärligt berättande samt feministiskt skrivande av arkitektur. Genom att samla data och undersöka ämnet ur olika perspektiv har resultatet triangulerats, vilket är att föredra i kvalitativa studier som denna (Biggam 2015). Eftersom arbetet utgår från ett socialt perspektiv har metoderna främst haft en kvalitativ inriktning. Kvantitativa metoder har använts i arbetets markanvändning och demografiska kartläggning.

De tre huvudmetoderna som har använts för att samla information, tidigare studier och empiriskt material är litteraturstudie, intervju med en planerare och en stadsbyggnadsstrateg samt en fallstudie i utvecklingsområdet Hagsätra-Rågsved, i södra Stockholm. Konstnärligt berättande samt feministiskt skrivande har använts för att tolka och kommunicera vildhet och lek som fenomen.

Metoder för att inkludera barn har övervägts för att arbetet skulle kunna lyfta barnens perspektiv. På grund av arbetets omfattning har dock metoderna avgränsats och barnens perspektiv berörs istället genom tidigare forskning som tas del av genom litteraturstudien.

LITTERATURSTUDIE

Arbetets bakgrund och teorier bygger på en litteraturstudie som har givit inblick i tidigare arbeten och forskning. Litteraturen har studerats efter en kvalitativ analys där noggrann läsning givit förståelse för texten som helhet, textens olika delar samt dess kontext (Esaiasson et al. 2012).

Fyra fokusområden har ingått i litteraturstudien. Systematiskt sök inom specifika områden har kombinerats med kedjesök i referenser från tidigare arbeten och rapporter för att hitta relevant litteratur. Databaserna Primo, ProQuest, NE-Nationalenpsyklopedin, Google Scholar och Libris har använts. Sökningen har gjorts på ord såsom *fri lek*, *barn*, *barnperspektiv*, *barnrättsperspektiv*, *mjuka* och *omätbara värden*, *obyggd mark*, *vildlandskap* och *förtätning*. Dessa har sökts på individuellt och i kombinationer, både på svenska och engelska.

Leken som fenomen har varit ett grundläggande område för arbetet. Leken

har studerats både utifrån individ- och samhällsperspektiv. Även studier om utemiljöns utformning och egenskaper som kan främja leken, samt betydelsen av platsens storlek och närhet till bostaden har spelat en betydande roll för arbetet.

Ett barnrättsperspektiv inom stadsplanering har givit tyngd till arbetets argument för barnens rättigheter inom byggd miljö. Barnkonventionen (SFSR 2018:1197) har studerats och dess inflytande i planering och arkitektur har undersökts.

I fördjupningen av den obebyggda marken i städer har boken *Urban Wildscape* (Jorgensen et al. 2011) varit central. Den har givit en förståelse för hur de vilda mellanrummen kan definieras och vad platserna har för betydelse och potential. *Stad & Lands nr 187 - Urbana nyanser av grönt* (Wingren et al. 2015) har legat till grund för att lyfta betydelsen av olika typer av grönska i staden, med fokus på det obebyggda platserna.

För en fördjupning i hur de vilda mellanrummen hotas när Stockholm växer, har litteratur kring det rådande förtätnings-idealet studerats. Dessa har granskats kritiskt tillsammans med studier och teorier kring vilka värderingar, perspektiv och intressen som styr den urbana utvecklingen, vilket har resulterat i en *idékritisk* analys av hur de vilda mellanrummen hotas (Esaïasson et al. 2012).

INTERVJUER

Intervjuer har genomförts för att ge kvalitativ inblick i kommuners inställning till och arbete med de vilda mellanrummen, samt hur de förhåller sig till barnperspektivet i stadsplanering. Representanter från Stockholms Stad och Norrtälje kommun har intervjuats. Båda kommunerna ligger i Stockholms län, men skiljer sig i avseende storlek och befolkningsökning. Kommunerna har en huvudort/stad som båda har haft en befolkningsökning senaste decenniet. Den har varit större i Stockholms stad, vilket påverkar trycket på marken och dess användning. De personer som har intervjuats är planarkitekten Olivera Boljanovic på Norrtälje kommun och stadsbyggnadsstrategen Miriam Nordfors på Stockholms stad. Under intervjuerna har fokus varit vid detaljplanearbetet.

För att öppna upp för ett mer djupgående resultat har intervjuerna varit kvalitativa och semi-strukturerade (Biggam 2015). Intervjuerna hölls över videosamtal och varade mellan 20 och 30 minuter. Tiden för intervjuerna sattes för att öka chanserna för att representanter från kommunerna skulle ha möjlighet delta. Fördelen med att intervjuerna har varit semi-strukturerade

är att det gav representanterna möjlighet att utveckla sina svar. På så sätt har intervjuerna gett bättre inblick i representanternas tankesätt. Nackdelen med semi-strukturerade har dock varit att jämförelsen mellan kommunerna blev svårare beroende på hur representanterna valde att svara på frågorna.

FALLSTUDIE I UTVECKLINGEN AV HAGSÄTRA-RÅGSVED

Under arbetet har en fallstudie genomförts i Hagsätra-Rågsved, i södra Stockholm. Genom fallstudien har det undersökts hur de generella teorierna tar sig i uttryck i praktiken och en hypotes om hur förtätningarna hotar viktiga platser för barns fria lek har testats. Fallstudien har fungerat beskrivande, snarare än förklarande, då syftet har varit att ge en fördjupad förståelse för de vilda mellanrummen, deras potential och hot (Biggam 2015). Det har därför varit av större betydelse att i fallstudien fokusera på orsakerna till varför vilda mellanrum bebyggs och konsekvenserna för detta, snarare än att fokusera på hur ofta detta händer i stadsutveckling (Flyvbjerg 2006).

Fallstudien har baserats på empiriskt material som inkluderade fältstudier, kartläggning av demografi och markanvändning samt analys av översikt- och detaljplan. Fältstudierna har sammanställts med det demografiska materialet och nuvarande markanvändningen för att utifrån det kunna kartlägga de viktigaste platserna för barns fria lek i nuläget. Detta har sedan analyserats tillsammans med de nya planerna som kommunen har för området, för att se vilka platser och kvaliteter som hotas.

Hagsätra-Rågsved som plats har valts på grund av att de är ett av fyra särskilt utpekade områden i Stockholms stads översiktsplan dit investeringar och planeringsresurser ska riktas. Kommunen planerar att utveckla Hagsätra-Rågsved genom att komplettera och förtäta den existerande bebyggelsen (Stockholms Stad 2018). Hagsätra-Rågsved byggdes upp under mitten av 1900-talet då idealet om grönska, luft och ljus rådde. Det är ett *hus i park*-område, vilket betyder att minst en sida av bostadshusen angränsar till park eller naturområde (Stockholms Stad 2020). Området har flera obebyggda markytor och de flesta karaktäriseras av höjdskillnader, berg i dagen och vild vegetation. På grund av områdets karaktär idag och hur Stockholms stad planerar att utveckla blev Hagsätra-Rågsved intressant för fallstudien.

Stockholms stad har i skrivande stund en pågående planprocess för detaljplanen *Dnr 2018-06778* (Stockholms Stad 2020). För fallstudien har detaljplanen och dess område studerats. Planområdet inkluderar ca 9,86 hektar och sträcker sig över både Hagsätra och Rågsved. Tre obebyggda

platser ligger inom detaljplanens gränser, vilka har undersökt under fallstudien. Dessa tre platser har liknande karaktärer, men geografiskt angränsar de till olika platser. En plats ligger vid tunnelbanan och centrum, en intill en park och den sista vid bostadshuset.

OBSERVATIONER

I Hagsätra-Rågsved har observationer på de tre vilda mellanrummen som ligger inom planområdet gjorts. Under observationerna har tillgänglighet, lekvärden samt spår av användandet studerats. Dessa kriterier har valts ut för observationerna då de på olika sätt är avgörande för att en plats ska klassas som bra lekmiljö (Boverket 2015). Tillgänglighet och lekvärden har studerats ur ett barnperspektiv, medan spår av användande och lek på platserna har kunnat visa om de faktiskt har använts och ibland även på vilket sätt.

För att förstå platsens tillgänglighet har närhet till bostäder och påverkan av biltrafik varit i fokus. Detta har studerats på grund av att tillgängligheten är grundläggande för att barn ska ha möjlighet att använda platserna i sin vardag (Kristensson 2016). Platsens lekvärden har studerats utefter tillgång till löst material och vad materialet bestod av samt hur terrängen såg ut. Det lösa materialet fungerar ofta som okodat lekmaterial som kan anpassas efter lekens behov vilket är en viktig del för den fria leken, samtidigt som tillgång till material är avgörande för att barn ska kunna påverka platsen (Flannigan et al. 2017). Platsens karaktär är beroende av dess terräng och en varierad sådan skapar bland annat olika rum och fysiska utmaningar och det bjuder in barnen till lek (Boverket 2015).

Observationerna har kartlagts för att ge en sammansatt bild över varje plats och dess potential. Planområdet har besökts under ett flertal tillfällen under våren 2021, för att studera hur karaktärer och användandet skiljde sig mellan vinter- och sommarhalvåret.

GEOGRAFISKA INFORMATIONSSTUDIER

Geografiska informationsstudier (GIS) har använts för att göra en markanvändnings- samt en demografisk analys, där både befolkning- och barntäthet har kartlagts. Terrängkartan samt data om bebyggelse har hämtats från Lantmäteriet och den demografiska datan har hämtats från Statistiska Centralbyrån (SCB). Datan har inkluderat information fram till 2018, vilket har varit den senast tillgängliga. Informationen från SCB har kommit i ålderskategorier och varit indelat i polygoner som var 250m x 250m. Det

betyder att mer exakta åldrar eller geografisk plats inte har varit urskiljbara ur den tillgängliga datan från SCB. Barntätheten har därför kartlagts genom att kombinera SCB ålderskategorier för barn mellan 0–6 och 7–15 år.

Eftersom närhet till bostäder är av avgörande faktor för att utemiljöer ska vara tillgängliga för barn (Kristensson 2016) har den geografiska informationen analyserats utifrån det. Här har en analys gjorts av dagens tillgänglighet samt en analys baserat på om platserna bebyggs eller görs otillgängliga. Eftersom den demografiska datan inte kommer med exakt geografisk position har analyserna istället utgått utifrån bostädernas position.

ANALYS AV ÖVERSIKT- OCH DETALJPLAN

En studie av de pågående kommunala planerna av både översikts- och detaljnivå har analyserats utifrån hur de berör och hanterar de vilda mellanrummen. För den pågående detaljplanen fanns en barnkonsekvensanalys, vilken har inkluderats för att även kunna analysera barn- och barnrättsperspektivet.

KONSTNÄRLIGT BERÄTTANDE

Arbetets resultat har tolkats och kommunicerats genom ett visuellt och konstnärligt berättande för att väcka tankar och reflektion. Genom skapandet av foto-kollage där proportioner och objekt förvrängts har vildheten och lekens förmågor att utmana ordningen presenterats visuellt. Kollagen och arbetssättet har inspirerats av boken *Proposals for Stockholm* (Lindstrand 2011) som arbetar med kollage för att lyfta hur bildproduktion påverkar rum och historia. Arbetet med kollagen har grundats i idén om den konstnärliga kritikaliteten, som handlar om att uppmärksamma sina intellektuella gränser för att kunna ompröva strukturer (Rogoff 2003). Bildberättandet lämnar utrymme för läsarens egna reflektioner och tolkningar och kan på så sätt förmedla lek och vildhet utan att de behöver förenklas i sin beskrivning. Bilderna har inte beskrivits med text, utan presenteras istället fristående för att lämna tolkningsutrymme.

FEMINISTISKT SKRIVANDE AV ARKITEKTUR

I feministiskt skrivande av arkitektur används ett subjektivt förhållningssätt. Det beskrivs som ett post-akademiskt sätt att skriva, på grund av att det ses som en utveckling av det akademiska skrivandet som genom sina ramar uppger sig för att vara objektivt. Genom att komplettera objektivt akademisk

litteratur med subjektivt perspektiv inkluderas även perspektivet av identitet och upplevelse. Det är ett sätt att beskriva arkitektur som skapar en scen för kritisk reflektion (Grillner 2020).

Site-writing är ett feministiskt sätt att skriva på. Genom det beskrivs rum utifrån ett subjektivt perspektiv, vilket kan inkludera det upplevda, fantiserade eller drömda (Rendell u.å.). I arbetet har site-writing använts både för att undersöka och kommunicera hur lek och vildhet utmanar rummens ordning, genom att förvränga rum, skalor och objekt. Genom det subjektiva skrivandet av rum kan det omätbara och sociala förmedlas vidare till läsaren. Texten bygger på fantasi och presenteras handskriven för att ytterligare framhäva subjektiviteten.

BEGREPP

Detaljplan är ett juridiskt bindande dokument som beslutar om hur mark och vatten ska användas. Kommunen ansvarar för detaljplanerna. Under processen går planen igenom olika skeden. De inkluderar bland annat att ett förslag läggs fram, synpunkter hämtas från samråd, planen är uppe för granskning och att sedan vinna laga kraft (Boverket 2020).

Fri lek är den lek som utformas fritt, bortom betingade lekredskap och förutbestämda ramar. Den fria leken utformas av deltagarna själva. Den främjar kreativiteten och fungerar utvecklande för barn, både mentalt och socialt.

Hegemoni är den dominerande uppfattningen om vad som är *normalt* och *neutralt*. Den beskrivs vara den makt över samhällssynen som den dominerande klassen i samhället utövar vid sidan av sin ekonomiska och politiska makt (Nationalencyklopedin u.å.). Genom hegemonin kan förtryck utföras med samtycke från de som förtrycks. Begreppet *hegemoni* kan på sätt användas för att granska det som uppfattas som *normalt* (Mulinari 2015).

Marginaliserade invånare är de personer vars behov inte tillgodoses i stadens utveckling. Inom den byggda miljön handlar detta ofta om grupper i samhället som har större och därmed mer kostsamma behov, vilka blir svåra att hantera i en stadsutveckling som drivs av ekonomisk tillväxt (Fainstein 2018).

Neoliberalism är den politiska inriktning som vill minimera statens inflytande (Nationalencyklopedin u.å.). I det neoliberal synsättet beskrivs individerna själva som ansvariga för sin ekonomiska ställning (Kristjánsdóttir 2017) och människorna går här ifrån att vara invånare till att bli konsument. Neoliberalismen lyfts idag som en ideologi med stort inflytande i västvärldens samhälle och urbana utveckling (Cele 2015).

Okodade lekredskap och miljöer är varken kopplade till ett speciellt användande eller betingade med värderingar.

Oprogrammerad är egenskapen hos de områden som varken har ritats eller designats. Den är motsats till *programmerad* plats, vilka har en eller flera förutbestämda funktioner och användningssätt. Även platser som ritats för att fungera öppet och på flera olika sätt är programmerade, då de är tänkta att besökas, nyttjas och fungera på ett specifikt sätt, vilket påverkar besökarna. Den oprogrammerade marken är istället öppen för olika typer av användning.

Planerat oplanerad mark är den urbana mark som planerare och arkitekter medvetet valt att lämna oplanerad.

Ratio och **intellectus** är de två förnuft som tillsammans skapar vårt intellekt (Bornemark 2018). *Ratio* är den delen av förnuftet som kategoriserar, kalkylerar och räknar våra intryck. Till skillnad från *ratio* förstår *intellectus* att världen är i ett ständigt skapande. *Intellectus* har därför möjlighet att omformas och kan förhålla sig till icke-vetandet. Båda delarna är beroende av varandra för att skapa ett fullständigt förnuft. Trots det har dagens samhällsstruktur en övertro för *ratios* statiska och mätbara förnuft, och på så sätt underminerat *intellectus* möjligheter att hantera icke-vetandet och mer komplexa förståelser av världen.

Städers vilda mellanrum syftar till den byggda miljöns mellanrum - den mark som lämnats obebyggd och vild. Ordet vilt kan definieras på olika sätt. Arbetets definition grundas i beskrivningen av vilt som natur som inte kontrollerats av människan (Douglas et al. 2011). Utifrån denna definition finns det alltid grader av vilt i en stad, då platsernas eventuella användande och förvaltning kan räknas in. Arbetet kommer vidare definiera platser som inte anlagts, har lägre förvaltning och på så sätt lägre strukturerad kontroll, som vilda.

Trygghet och säkerhet är olika saker men som relaterar till varandra. Trygghet syftar till den *upplevda* säkerheten, medan säkerhet syftar till den *faktiska* säkerheten. Trygghet är på så sätt en känsla som kan men inte behöver ha någon grund i den faktiska säkerheten.

Urbana vildlandskap är en översättning av det engelska uttrycket *urban wildscape* och är en annan benämning av städernas vilda mellanrum.

Översiktsplan är ett plandokument där kommunen lägger fram en inriktning för hur hela kommunen ska användas, utvecklas och bevaras. Den är inte juridiskt bindande, men ska ge vägledning för hur mark och vatten ska användas (Boverket 2020)

LÄSANVISNING

Arbetet är uppdelat i åtta kapitel. Resultatet är i sin tur uppdelat i fyra delar som bygger på olika teman och metoder. De första två presenterar litteraturstudierna och den tredje det empiriska materialet. I den sista delen av resultatet går arbetet in i ett annat typ av berättande, där bildspråket och det subjektiva skrivandet lyfts in. Nedan presenteras arbetets alla delarna i korthet:

- Inledningen presenterar arbetets grund: Vilken inriktning arbetet har; vad arbetet har för syfte och frågeställning samt vilka metoder som använts.
- Bakgrunden presenterar de grundläggande teorierna och informationen som arbetet vilar på. Här beskrivs vad som utgör bra platser för barn, Barnkonventionen och dess inverkan på planering, samt förtätningssidealet.
- Del 1 ger en fördjupning i lekens betydelse, de vilda mellanrummens karaktär och på vilka sätt de vilda mellanrummen är en viktig plats för barn och deras lek.
- Del 2 lyfter hur användandet av utemiljöer ser ut idag, samt vilka perspektiv och värderingar som ligger till grund för stadens utveckling.
- Del 3 ger en inblick i praktiken, med fokus på Stockholmsområdet. Intervju med representanter från två kommuner om deras förhållningssätt och arbete med de vilda mellanrummen presenteras här, samt resultatet från en fallstudie i Hagsätra-Rågsved.
- I Fantasins värld går arbetet in i ett annat typ av berättande. Här illustreras lek och vildhet i kollage som på olika sätt belyser och utmanar ordningen i den byggda miljön. Kapitlet inleds med en kort beskrivande text om en dunge där en värld som byggs upp av de spår av lek som lämnats i dungen beskrivs. Delarna presenteras fristående för att lämna plats för läsarens egen tolkning och reflektion.
- Diskussionen nyanserar och lyfter resultaten utifrån arbetets syfte och frågeställning, samt ger en analys av metoderna där de olika besluten diskuteras utefter hur de påverkat arbetet.
- I slutsatsen sammanfattas arbetets främsta resultat för att sedan ge förslag på vidare forskning.

BAKGRUND

När städerna utvecklas finns det olika behov att ta hänsyn till. För barn är utemiljön viktig eftersom den har möjlighet att främja deras välbefinnande, hälsa och engagemang för sin sociala och fysiska omvärld (Boverket 2015). För att utemiljön ska fungera bra för barn bör det finnas platser att leka på. Olika platser möjliggör olika typer av aktiviteter. De programmerade platserna, såsom lekplatser och sportplaner, har mer förutbestämda användningsområden och därmed skapar de en mer förutbestämd lek. Det finns även andra typer av platser som öppnar upp för möjligheter där barnen själva tillåts utforma leken. När barn får leka fritt ökar deras kreativitet och leken kan anpassas efter deltagarnas vilja och behov.

Nedan presenteras bakgrunden till arbetet som inkluderar egenskaper hos utemiljön som främjar barns fria lek, Barnkonventionen (SFSR 2018:1197) samt förtätning som strategi och ideal.

UTEMILJÖ FÖR BARNS FRIA LEK

Platsens utformning är viktigt för att främja barns fria lek. Att leka utomhus erbjuder flera möjligheter, vilket tillåter leken att utvecklas fritt. På så sätt skiljer sig leken utomhus från leken inomhus. Inomhus blir leken ofta mer samlad och koncentrerad, medan den utomhus har ett högre tempo (Mårtensson 2009). Utomhus blir aktiviteten vildare, både fysiskt och mentalt. Barnen skapar nämligen en starkare mental aktivitet utomhus, vilket är en förutsättning för att barn ska utvecklas (ibid.). Utomhusmiljöer är dynamiska och har oförutsägbara inslag som förändrar platsen. Det kan till exempel vara väderomslag, naturens processer eller att en person med hund dyker upp. Det oförutsägbara och öppna ökar kreativiteten och inger lugn för barn (ibid.). Detta lugn är något som programmerade ytor med tydliga användningsområden och skyltar att förhålla sig till kan hämma, framförallt för barn som lever här och nu (ibid.). Platser utomhus skapar ett frirum där barn kan utforska och lära känna sig själva och sin omgivning. Där tillåts de skapa sociala och kulturella sammanhang, genom aktiv interaktion med sin omgivning (Mårtensson et al. 2011). Det är även mindre risk att vuxna stör utomhusleken genom att organisera eller lösa konflikter (Mårtensson 2009), vilket ger barnen ytterligare frihet att utforska själva, lära känna varandra och sin utemiljö.

Natur och vegetation är bra för utomhusleken av flera anledningar. Naturmark och stora ytor gör att leken kan växla mellan att vara fartfylld, till att bli lugn och återhämtande (Boverket 2015). Naturmark har även flera fysiska fördelar. En kuperad och ojämn naturmark hjälper barnen att utveckla sin motorik (ibid.). Även vegetationen på en plats är viktig, både för leken och för barns fysiska hälsa. Barn är extra känsliga mot UV-strålning och platser som skuggas av träd ger naturligt skydd mot denna (ibid.). Trädens slagskugga blir inte heller lika kall som slagskuggan av till exempel hus, vilket är en viktig egenskap i ett land med kallt klimat.

Aktiviteter i naturen hjälper barnen att förstå naturen och ekosystemen, vilket skapar en relation till den som finns kvar genom hela livet. Det är ett konkret lärande, vilket ses som motsats till dagens mer passiva och indirekta lärande som kommer med det digitala samhället (Mårtensson et al. 2011).

EGENSKAPER SOM ÖKAR LEKVÄRDET

Fördelarna med barns utomhusvistelse går inte att se på objektivet, utan är kopplade till barnen upplevelse av utevistelsen (Mårtensson et al. 2011). Det finns dock egenskaper och kvaliteter som ökar platsens lekvärden vilket främjar barns upplevelse och lek.

Naturmark ger barnen möjlighet att själva utforma leken. En okodad plats öppnar upp för oändligt med möjligheter och ses även som mer inkluderande (Boverket 2015). Plats med stor yta och mycket vegetation öppnar för att barn ska leka över åldrarna och funktionsvariationer. Naturen som lekplats kommer inte med kodade lekelement vilket håller leken borta från samhällets könsnormer och andra normer som påverkar hur och med vilka barnen leker. Lek i naturmark gör att fler barn lättare kan delta, helheten är inte lika viktig i den fria leken utomhus, utan det ger möjlighet för barnen att hoppa in och ta del av leken på sitt sätt (ibid.). Naturliga miljöer bidrar därför till att leken blir tillgänglig på flera olika nivåer.

Löst material, både naturligt (stenar, grenar och löv) och syntetiskt (rep, däck och övergivna objekt), ger barnen möjlighet att förändra sin omgivning och skapa sig egna platser. Objekten kan flyttas runt och barnen kan möblera sina miljöer som en del av leken. Det lösa och okodade materialet kan dessutom användas på flera olika sätt, vilket tillåter och främjar barns utforskande och kreativitet (Flannigan et al. 2017).

Platser som utmanar barnen hjälper dem att lära känna och utmana kroppar och färdigheter. Det är viktigt för att barn ska utveckla sin riskbedömning (Kylin 2004, se Boverket 2015). Den här typen av kvaliteter återfinns ofta i naturmark och annan obebyggd mark.

TILLGÄNGLIGHET

En annan avgörande egenskap för att platsen ska fungera bra för barns lek är att den är tillgänglig. Hur staden är uppbyggd, var byggnader och vägar placerats påverkar hur barn kan röra sig i området, både med och utan vuxna (Miljöförvaltningen 2007). Barns rörelsefrihet har minskat radikalt de senaste decennierna, som bland annat beror på stadens ökande bilism i kombination med förtätningarna som gör att vägarna kommer närmare husen (Boverket 2015; Kristensson 2016). När barn har möjlighet att själva ta sig till platsen ökar dess tillgänglighet markant. Studier visar att barn mellan 6–12 år i Sverige i genomsnitt får röra sig 200 meter från hemmet (Miljöförvaltningen

2007). Därför är närhet till hemmet, skolan eller fritids en förutsättning för att platser ska kunna användas av barn i deras vardag (Kristensson 2016).

BARNRÄTTSPERSPEKTIV

De flesta vuxna har möjlighet att själva framföra sina behov och värderingar i de medborgardialoger som alla offentliga projekt bör ha. Även om dessa kan te sig olika samt ha olika grad av deltagande, ges här möjlighet att på något sätt komma med synpunkter. Till skillnad från vuxna har barn inte samma möjlighet, vilket gör dem beroende av att vuxna aktivt inkluderar deras behov och rättigheter. Vid alla beslut som kommer påverka barnen är det därför viktigt att deras rättigheter respekteras, både i process och resultat.

BARNKONVENTIONEN

Barnkonventionen antogs av Förenta nationerna 1989 och har sedan dess antagits av alla länder förutom USA (UNICEF 2018). 2020 blev Barnkonventionen (SFSR 2018:1197) lag i Sverige. Den omfattar alla människor under 18 år och syftar till att skydda deras fri- och rättigheter. Barnkonventionen har 54 artiklar som bör betraktas tillsammans. Bland dessa 54 artiklar finns 4 grundprinciper som inkluderar alla barns lika värde och rättigheter, alla barns rätt till liv och utveckling, beslut som rör barn ska grundas på barnens bästa och barns rätt att uttrycka sin åsikt i frågor som rör dem.

Enligt Boverket (2020) är det ytterligare 4 artiklar som blir extra viktiga för stadsplaneringen:

- Artikel 4 *Varje stat ska ta ansvar för och nyttja sina resurser till fullo för att uppfylla barns rättigheter. Där det behövs ska stater samarbeta internationellt.*
- Artikel 23 *Barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv samt hjälp att aktivt delta i samhället.*
- Artikel 27 *Barn har rätt till skälig levnadsstandard, till exempel bostad, kläder och mat.*
- Artikel 31 *Barn har rätt till lek, vila och fritid.*

(UNICEF 2018)

För det här arbetet blir artikel 31 *Barns rätt till lek, vila och fritid*, artikel 6 *Barns rätt till liv och utveckling*, artikel 13 *Barns rätt till yttrandefrihet* och artikel 23 *Barn med funktionsnedsättnings rätt till aktivt deltagande* extra intressanta.

BARNPERSPEKTIV OCH BARNENS PERSPEKTIV

När förslag och analyser av barnens behov görs av vuxna används ett *Barnperspektiv* (Boverket 2021). Barnperspektivet utgår ifrån ett bredare perspektiv kring vad som är bra för barn. Eftersom barn inte är en homogen grupp med homogena behov och värderingar behöver de berörda barnen aktivt inkluderas i projekt för att få uttrycka sin mening. När barnen själva inkluderas kallas det *barnens perspektiv* (ibid.). Enligt Barnkonventionens artikel 12 (SFSR 2018:1197) bör barn få uttrycka sin mening i frågor som berör dem, vilka sedan ska respekteras i beslutet. Detta lyfter vikten av att lyssna på barnen för de ska inkluderas som aktiva medborgare i vårt demokratiska land. Hart (1992) lyfter vikten av att barn aktivt får delta i demokratin, istället för att bara läsa om den i teorin. Det ger barnen meningsskapande och är den enda vägen till att de ska bli aktiva medborgare.

BARNKONSEKVENSANALYS

Som hjälp för arbetet med Barnkonventionen har Barnombudsmannen introducerat barnkonsekvensanalyser (Nordström 2020). De kan användas vid beslut som kommer påverka barn. Barnkonsekvensanalysen kan utformas på det sätt som passar projektet (Boverket 2019). Enligt Nordström (2020) fungerar barnkonsekvensanalyser i stadsplanering som metod för att kartlägga barns användande av platsen och analysera dem tillsammans med de nya förslagen. Det är ett steg i processen där de berörda barnen bör inkluderas och aktivt lyssnas på. Om barnkonsekvensanalysen haft betydelse för processen ska det synas i det fysiska slutresultatet (ibid.).

FÖRTÄTNING SOM STADSUTVECKLINGSIDEAL

Idealen inom stadsplanering förändras med tiden. Under efterkrigstiden, i mitten på 1900-talet, dominerade modernismens ideal med ljus, luft och grönska (Kristensson 2016). Det var en reaktion på industrialismens täta och ohälsosamma planeringsideal. Staden växte under den här tiden utåt,

på omkringliggande skogs- och odlingsmark (ibid.). Dagens postmoderna stadsplaneringsideal har återvänt till en mer industrialistisk och tät stadsbyggnad, där staden istället för att växa utåt på värdefull skogs- och odlingsmark, växer inåt genom förtätning (ibid.). Förtätning är en utarbetad strategi för över hälften av Sveriges kommuner och har tagits upp som utvecklingsstrategi i både "Vision för Sverige 2035" och "Förslag till strategi för miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö" (Boverket 2016).

Förtätningen lyfts som ett hållbart stadsbyggande (ibid.). Inte bara för att det är en utvecklingsstrategi som sparar värdefull mark utanför staden, utan även för att den minskar transporter och möjliggör nyttjandet av den redan befintliga infrastruktur som finns i en stad. Enligt Boverket (ibid.) är inte förtätningens mål att bygga tätt, utan istället ska stadens utbud kännas *nära*. Anledningen till förtätningen är befolkningsökningen i städerna och bristen på bostäder, men strategin sägs ha blandstaden som ideal vilket innebär att det inte enbart byggs bostäder utan även service, skolor och parker. Förtätningen sägs därför vara socialt hållbar, då den ökar invånarnas närhet till service och arbete, samt ökar möjligheten till sociala möten (ibid.).

Förtätningarna har inte bara kommit med fördelar. Medierna har rapporterat om att grönområden och friytor bebyggs och att det inte alltid är invånarnas behov och önskemål som styr byggandet. Istället har markpriserna ökat och förtätningen bidragit till gentrifiering (ibid.).

Förtätningens negativa konsekvenser påverkar städernas barn genom att minska deras rörelsefrihet samt deras tillgång till viktiga utemiljöer (Kristensson 2016). Biltrafiken kommer närmare bostadshusen och gör gatorna mer riskfyllda för barn. Skol- och förskolegårdar krymper och på vissa platser försvinner de helt (ibid.). Barnen är de främsta användarna av bostadsnära miljöer, men med förtätningarna har även dessa platser minskat. Detta har stora effekter för kvaliteten på barns utemiljöer då forskningen har visat att utformning och designen av platser aldrig kan kompensera för minskat utrymme (Kristensson 2016). De bostadsnära miljöernas utveckling har även påverkats av den nya Plan- och bygglagen (2010:900), där tidigare kvalitetskrav för utemiljön som inkluderade storlek, aktivitet och tillgång till sol och skugga, skrevs om till "tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse" (Kristensson 2016:103–102). Detta lämnar ett tolkningsutrymme som inte varit till barns fördel i stadsutvecklingen.

Carola Wigren (Boverket 2016) hävdar att det sällan är parkerna som hotas av förtätningen, utan andra typer av grönområden. Wigren belyser

därför vikten av att kategorisera och förstå olika typer av grönområden när staden förtätas. Förtätningarna minskar kvantiteten av utemiljöer och fokus flyttas istället till kvalité. Det resulterar i att stadens grönområden parkifieras (Littke 2015). Parker blir på så sätt den dominerade grönstrukturen, trots att det finns flera olika typer av grönstrukturer vars kvalitéer går förlorade om platserna inte bevaras i stadsutvecklingen.

DEL 1 VILDA MELLANRUMMET SOM PLATS FÖR DEN FRIA LEKEN

Större delen av grönstrukturen i städerna är idag anlagd grönska (Wingren et al. 2015), men det finns fortfarande vilda platser. De ligger inklämda mellan den byggda ytan och skiljer sig markant från den. De vilda mellanrummen är just *vilda* för att de inte har tagits i kontroll av människan (Douglas et al. 2011). Dessa platser har kommit att undervärderats i ett samhälle med stark tilltro till det kontrollerade som går under definierade kategorier. För det är just det som de vilda mellanrummen inte gör. De är istället bortom både fasta kategorier och kontroll.

På samma sätt som de vilda mellanrummen inte går att ge en fast definition gör inte heller barns fria lek det. Kanske är det därför de fungerar bra ihop. De är båda fria att definiera och omdefiniera efter behov. De är bortom det mätbara och kalkylerade och förstås därför genom intellectus, där dess definitioner är dynamiska och i ett ständigt skapande. Det här avsnittet fördjupar sig i de vilda mellanrummen som spelplan för den fria leken och hur de stärker varandras vilda karaktärer.

DEN FRIA LEKEN

Under barndomen är leken central och den uppkommer instinktivt. Den är självbelönande, frivillig och befinner sig bortom både mål och vinst. Den skapas ur tidigare upplevelser, kreativitet och nyfikenhet. Den är en viktig del i individens utveckling då den hjälper till att bearbeta tankar och känslor (Flannigan et al. 2017; Boverket 2015). Genom leken lär vi oss bli människor (Sandberg et al, 2011). Det är en mental plats där nya världar skapas, ordningar omdefinieras och saker får ny mening. När leken slutar tar verkligheten vid, men insikter från leken finns alltid kvar. Den har en viktig roll för den mänskliga utvecklingen, både för individen och för samhället. Huizingas (1949) beskriver hur leken ligger som grund för hela den mänskliga kulturen och civilisationen. Genom leken utforskas alternativa verkligheter, förhållningssätt och händelseförlopp, som i förlängningen kan forma och utveckla samhället.

Den ses som en livsviktig kraft och följer med oss genom hela livet, men benämns och kan te sig på olika sätt, då vi hos vuxna snarare pratar om den som *kreativitet* (Lenninger et al. 2006).

Leken finns överallt men är trots det omöjlig att beskriva fullt ut. De konkreta förklaringarna av lek tenderar att vara missvisande och förenklar leken som fenomen. Leken är fri och befinner sig bortom regler och går på så sätt inte att beskriva utifrån specifika aktiviteter. Leken beskrivs både som ett kaos (Lenninger et al. 2006) och som självaste ordningen (Huizinga 1949). Detta på grund av att den har en förmåga att bryta ner verkligheten för att sedan bygga upp den på nytt, i nya former (Sandberg et al. 2011). Den utmanar på så sätt den rådande ordningen, och tillför en ny. Leken som fenomen väcker medvetandet och skapar både intresse, nyfikenhet och kreativitet (Lenninger et al. 2006).

Kaoset och ordningen som används i beskrivningen av leken går att koppla till människans två förnuft, *ratio* och *intellectus* (Bornemarks 2018) som hanterar information och intryck på olika sätt. Leken prövar, dekonstruerar och omformar världen som vi känner till den. Den är oförutsägbar och dess händelseförlopp går inte att förutspå (Caillois 2001). På så sätt kan leken och kreativiteten förstås genom *intellectus* icke-vetande och föränderliga ramar.

De två förnuften är beroende av varandra, med är samtidigt inkapabla till att hantera den andres delar. *Ratios* mätbara förståelse av verkligheten kan därför inte hantera *intellectus* komplexitet, och vill istället sätta upp strikta regler för hur den ska fungera (Bornemark 2018). Leken och kreativiteten fungerar bortom regler och ordning, och på samma sätt som *intellectus* riskeras leken att begränsas när ordningskraven blir för höga (Lenninger et al. 2006). Det belyser betydelsen av lekmiljöer, både mentala och fysiska, som är tillåtande och varken styr eller påverkar aktiviteten.

STÄDERNAS VILDA MELLANRUM

Städernas vilda mellanrum är de platser som lämnats obebyggda. De ligger mellan bland det planerade, designade och konstruerade i urban miljö. Platserna har flera egenskaper och kan lättast förstås i motsats till vad de inte är. De har ingen designad användning som invånarna ska förhålla sig till, vilket betyder att de är fria att använda på olika sätt. De kommer inte heller med restriktioner kring användandet, vilket tillåter invånare att tänka fritt (Jorgensen 2011). Platserna riktar sig inte till en specifik målgrupp eller ett användningsområde, vilket betyder att de inte heller exkluderar vissa invånare eller användningssätt (Ward Thompson 2002 se Ward Thompson 2011). Här har ingen utifrån bestämt och planerat hur platsen ska fungera, vilket ger invånarna möjlighet att få skapa sina egna platser. De vilda mellanrummen är på så sätt möjligheternas plats, då den aktiverar sina besökare på sätt som den bebyggda miljön inte är kapabel till (ibid.). Dess flexibilitet och anpassningsmöjligheter bör dock inte likställas med designade ytor för multifunktionellt användande, då dessa ytors förändring är styrd och redan förutbestämd (Jorgensen et al. 2011). De vilda platserna är istället oprogrammerade vilket betyder att inte har någon inbyggd mening eller riktning.

När marken designas och bebyggs tenderar den att förlora sin komplexitet som skapats under längre tid. Både ekologiskt och socialt blir platserna mer homogena. De existerande ekosystemen tenderar att rubbas, lika så den sociala diversitet som platserna kan vara värd för. På så sätt bidrar deras existens till en mångfald i stadens grönstruktur, vilket är en av anledningarna till att de obebyggda och vilda mellanrummen är viktiga att bevara. Även om det finns gott om vild naturmark utanför staden, får platserna på urban mark ytterligare värden. I städerna blir de mer sällsynta och därför ökar deras

värde på flera sätt. Det blir en del i den urbana vardagen och en plats dit barn och unga lättare kan ta sig.

I en studie som studerat trygghetskänslan hos individer som besöker grönområden i en stad har de vilda mellanrummen givit positiva resultat (Ode Sang et al. 2016). Samtidigt som grönområden överlag tenderar kopplas till låg upplevd trygghet, så uppger individer att grönområden med vild karaktär upplevs som tryggare, jämfört med till exempel parker (ibid.).

De vilda mellanrummen i staden ger barn den viktiga möjligheten att hitta och skapa sina egna platser, bortom de som vuxna redan designat (Hart 1979; Ward Thompson 2002 se Ward Thompson 2011). Genom det egna platsskapandet tillåts barn ta plats i världen och skapa en egen identitet. Det kan vara allt från små spår som bara barnet själv kan hitta, till större mer synliga skillnader, som en koja (Mårtensson 2009). De vilda platserna i städerna klarar av denna typ av användande. Där kan pinnar brytas, nya saker byggas och platser arrangeras så de passar stundens aktivitet. Förvaltningen och skötseln har här en inverkan på om platserna bjuder in till interaktivitet, då lägre skötsel visat sig ha positiv påverkan i barns utforskande, platstagande och lek (Jansson et al. 2016). Den typen av interaktivitet är en grundläggande del i barns utveckling och staden bör därför värna om tillgången till platserna som gör detta möjligt (Ward Thompson 2011).

Den vilt växande naturen i de vilda mellanrummen har även blivit en viktig plats för barns och ungas naturkontakt, som annars är svår att få i en stad (Baines 2011). Kontakten med naturen hjälper barnen att både förstå och ta hand om sin omgivning och samhällets ekologiska system (Boverket 2015).

Eftersom de designade platserna kommer med inbyggd mening som riktar sig till och tilltalar vissa människor, kan den för andra vara exkluderande. För dessa invånare kan de vilda mellanrummen då bli en viktig tillflykt (Ward Thompson 2002 se Ward Thompson 2011). För unga blir detta viktigt då deras behov och beteende inte alltid får plats i designade platsernas ramar. Ungdomsgång i parker och andra publika platser är ett exempel på detta. Deras närvaro kan för många uppfattas som negativt, då deras beteende kan äventyra ordningen på offentliga platser. Detta syftar bland annat till äldre tonåringars behov av att ta över platsen och skapa egna territorium, vilket kan hamna i konflikt med offentliga platsernas ägandeskap, kontroll och ansvar (ibid.). Det kan vara svårt för unga att hitta platser där de kan umgås med varandra och sin omgivning genom fria och informella aktiviteter, i dessa fall är stadens vilda mellanrum viktiga (ibid.).

MÖJLIGHETEN ATT PÅVERKA SIN OMGIVNING

De oprogrammerade platserna i städerna tillåter sig anpassas och modifieras av sina användare på sätt som de designade platserna inte kan. Att påverka sin omgivning och göra en plats till sin egen är en viktig del för att ta plats och synas, både för sig själv och andra (Waterton 2018). Det är en viktig del i skapandet av individen. Att tillåta invånarna att påverka omgivningen kan ses som ett sätt att acceptera dem som individer, och att bevara och värdera de platser där detta är möjligt blir en del i detta.

Designade och planerade platser påverkar stadens invånare och i utsträckningen deras liv och ageranden (MOM 2008; Waterton 2018). Platserna skapar ramarna för de liv som de ska rymma. Ofta är detta inte helt tydligt då platsens design upplevs som möjliggörare för vissa människor och deras aktiviteter. Samtidigt sätter de designade platserna sina invånare i rollen som passiva användare (MOM 2008). De vilda mellanrummen blir här oprogrammerade utrymmen som, till skillnad från de planerade platserna, öppnar upp för ett interaktivt användande och ett gemensamt platsskapande.

När barn skapar sina egna platser är kojan är ett vanligt inslag. Den blir en fysisk manifestation av barnens inre värld (Lenninger et al. 2006). Genom kojan tar barnen plats i den fysiska miljön och deras fantasi får fysiska former. Det blir deras frizon som skapar en gräns mellan barnen och världen (Kylin se Lenninger et al. 2006). Kojor kan ha olika uttryck och konstruktion, men är alla en koppling mellan barns eget inre och deras omvärld. Kojorna är sociala, men samtidigt hemliga. De skapar ett revir som ibland omges av fällor för att hålla utomstående borta. Även om kojor har olika form är de alltid beroende av den fysiska miljön där de byggs, då buskar, träd och löst material är av betydelse (ibid.). I barns lek är därför platsens utformning och de möjligheter den skapar viktiga. Leken förändras på platser som ger möjlighet till interaktion. Den blir mer fantasifull och främjar samarbete, till skillnad från andra lekmiljöer där fysisk styrka blivit den viktigaste egenskapen (ibid.).

LEKEN OCH DET VILDA MELLANRUMMETS HÄLSOFRÄMJANDE EGENSKAPER

Utomhusaktiviteter i naturmark har visat sig ha flera hälsofrämjande egenskaper. Dessa egenskaper påverkar människan mentalt, socialt och fysiskt. Det är viktiga egenskaper som har möjlighet att stärka barn och

ungas välmående - som på senare år haft en negativ utveckling enligt Folkhälsomyndighetens regelbundna undersökningar (2018). Stressen har ökat bland barn och unga, detta är ofta relaterat till skolan och prestationskrav. Studien visar hur flickor har sämre hälsa än pojkar, då större andel flickor uppger att de har mer psykiska besvär. Studien visar även att Sveriges barn rör sig mindre än rekommendationen, som är minst en aktiv timme om dagen (ibid.). Det resulterar bland annat i ökad övervikt hos barn. Låg fysisk aktivitet under barndomen påverkar även människans hälsa genom hela livet (Boverket 2015). Denna negativa hälsoutveckling är något som utomhusaktiviteter kan bidra till att vända. Här har den fria leken betydelse då den har visat sig vara en av grunderna för att barn ska kunna ta del av de fördelar som kommer med utomhusaktivitet (Cole-Hamilton et al. 2001 se Ward Thompson 2011).

MENTALA FÖRDELAR

Genom leken kan barn bearbeta sina intryck, känslor och tankar. Det blir både mentalt återhämtande och utvecklande. Utomhusleken i gröna miljöer har ytterligare mentala fördelar och fungerar även stressreducerande och psykiskt återhämtande (Mårtensson 2009). Aktiv lek i gröna miljöer har även visat sig främja barns inlärningsförmåga och koncentration, vilket resulterar i bättre betyg i skolan (Boverket 2015). Den mentala hälsan och välmående som kommer med fria leken utomhus påverkar inte bara barnen för stunden utan har långsiktiga effekter på den emotionella stabiliteten för unga (Bingley och Milligan 2004, se Ward Thompson 2011).

Enligt Ulla Myhr (2007) finns det två grundteorier om varför vistelse i naturen har fördelar för vår mentala hälsa. Den första bygger på teorin om att människan har en nedärvd koppling till naturen från våra förfäder. Den teorin lyfter människans vilja att vara på platser där hon kan överleva. Platser utan hot, där man har överblick och närhet till vatten inger lugn och möjlighet till återhämtning (ibid.). Den andra teorin heter på engelska *Attention Restoration Theory (ART)* och bygger på att naturen vilar upp människan från hennes riktade uppmärksamhet. Den *riktade uppmärksamheten* är koncentrationen. Den är självvald och ansträngande. Den *spontana uppmärksamheten* registrerar istället alla intryck utan att trötta ut. Den *spontana uppmärksamheten* är, till skillnad från den *riktade uppmärksamheten*, återhämtande för hjärnan (ibid.). De två teorierna har bygger på två olika förklaringar, men har samma slutsats - att naturen fungerar återhämtande för människan.

SOCIALA FÖRDELAR

Genom leken har barn möjlighet att pröva olika sociala roller och genom dem interagera med varandra och sin omvärld. Tillgängliga, spännande och trygga miljöer för lek bidrar även till att barn kan upptäcka sin omgivning och i förlängningen sin omvärld (Kristensson 2016). De vilda mellanrummen kan på så sätt bli ett fri rum där barnen får utvecklas i samspel med platsen, kroppen och varandra, vilket utvecklar barnens sociala färdigheter (Mårtensson 2009).

Att naturen inger lugn hos människan och hjälper återhämtningen från stress, har även sociala fördelar. Återhämtningen hjälper oss att bli mer uppmärksamma, minskar irritation och impulsivitet, och i förlängningen bidrar den till att undvika aggressivitet (Myhr 2007). På så sätt fungerar vi bättre socialt när vi får tillgång till naturens hälsofrämjande egenskaper.

FYSISKA FÖRDELAR

De fysiska fördelarna med lek i naturen är flera. Det finns direkta fördelar, såsom frisk luft och solens påverkan på hälsan. Barnens beteende påverkas även av utomhusaktiviteter vilket även leder till indirekta fördelar. Leken utomhus tenderar att bli mer aktiv vilket ökar barnens kondition, muskelstyrka och stärker deras immunförsvar. Utomhuslekar med fysisk aktivitet hjälper barnen att skapa kroppsuppfattning och stärker den psykosociala och motoriska utvecklingen (Boverket 2015). De vilda mellanrummens obebyggda mark är inte säkerhetsanpassad, vilket ökar möjligheten för barn att öva på riskbedömning, förbättra sina kunskaper och att lära känna sina kroppar i relation till sin omgivning (Ward Thompson 2011).

Immunförsvaret stärks av utevistelse, vilket har visat sig i forskning av förskolor och barnens vistelse utomhus. Barn på förskolor som tillbringar större delen av dagarna utomhus har färre sjukdagar och även snabbare tillfrisknande, än de barn som vistas inomhus på dagarna (Myhr 2007)

På senare tid har den fysiska aktiviteten minskat hos barn i takt med att mer stillasittande aktiviteter ökat. Det har konsekvenser som följer med barnen genom hela livet. Den fysiska aktiviteten hos barn blir därför viktig för barnens framtida vuxenliv då den motverkar både benskörhet och övervikt i vuxen ålder (Boverket 2015).

DEL 2 STADENS UTVECKLING OCH ANVÄNDANDE

De vilda mellanrummen har stor potential för stadens barn och kan fungera som möjligheternas plats. Trots detta nyttjas inte dess fulla potential. Ibland är de otillgängliga för barn eller så undervärderas platsernas betydelse när stadens förtätas. Detta har flera orsaker som ofta kan kopplas till samhällets politik, drivande ideologier och tankesätt. Eftersom de vilda mellanrummets sociala egenskaper och potential är mjuka värden tenderar de att vara svåra att hävda i ett samhälle med hög tilltro för det mätbara.

OJÄMN TILLGÅNG OCH ANVÄNDNING AV STADENS VILDA MELLANRUM

Användandet av naturmark är en viktig del under barns uppväxt. Barns tillgång till de gröna utemiljöerna kan på så sätt ses som en rättvisefråga. Trots det skiljer sig tillgång beroende på var i städerna man befinner sig, vilket resulterar i att även användandet av grönområden skiljer sig mellan olika områden (Kristensson 2016). De som bor nära grönområden besöker oftare platserna, medan de som bor längre bort besöker dem allt mer sällan (Myhr 2007).

Idag har barns rörelsefrihet minskat markant jämfört med tidigare. En orsak till detta är bland annat den ökade biltrafiken (Boverket 2015). Barn blir i högre grad skjutsade till bland annat skola, vänner och aktiviteter. Den ekonomiska standarden hos familjer har därför betydelse för hur ofta barnen besöker natur, då föräldrar med god ekonomi har större möjlighet att köra sina barn till högkvalitativa naturupplevelser, jämfört med föräldrar med sämre ekonomi. Det gör att många barn är beroende av tillgänglig natur nära hemmet, vilket stärker betydelsen av att bevara grönområden nära bostadsområden (Mårtensson et al. 2011).

Skillnaden i användandet mellan barnen har, förutom geografiska och ekonomiska orsaker, även andra förklaringar. En av dem är skolans utveckling. På grund av det fria skolvalet går barn idag inte automatiskt i skolan närmast hemmet. När barn i ett område går i utspridda skolor skapas sällan de viktiga barnkollektiven i kvarteret, vilket traditionellt varit förutsättningen för att barn ska utforska det kringliggande området. Med andra ord tenderar den vardagliga utomhusaktivitet att minska när barn inte lär känna andra barn i sitt område som de kan utforska platserna tillsammans med (ibid.).

Föreställningar om genus är ytterligare en faktor som påverkar hur barn använder utemiljöer. Förutfattade meningar kring att pojkar behöver röra sig mer har lett till att de är ute oftare, får större rörelsefrihet och därmed även mer erfarenhet av naturen, jämfört med flickor (ibid.).

SYNEN PÅ BARN PÅVERKAR PLATSER SKAPADE FÖR DEM

Synen på barn har ändrats under de senaste 150 åren, vilket återspeglas i stadens byggda miljö (Kylin et al. 2015). Innan industrialiseringen och det moderna samhället sågs barnen som aktiva medlemmar i familjen, som kunde arbeta och som klarade sig själva. Vidare beskrivs hur synen senare har förändrats och att barn istället har övergått till att bli en grupp som samhället bör skydda. Det finns både för- och nackdelar med de båda synsätten, men det intressanta är hur de har påverkat stadsplaneringen. Innan industrialiseringen räknades inte barnens behov som annorlunda från vuxnas. De behandlades på samma sätt som vuxna individer i samhället och rörde sig i staden som de vuxna (ibid.). Med dagens syn på barn har stadsplaneringen istället fokuserat på att skapa speciella platser för dem. Dessa platser och lekanordningar ska säkerhetsanpassas (Boverket 2018). I Barnkonventionens artiklar återspeglas dessa två olika synsätt. Vissa artiklar utgår ifrån att barnen ska skyddas av samhället, andra artiklar lyfter barnens rätt till aktivt deltagande (SFSR 2018:1197). Båda synsätt har sina fördelar och nackdelar. För att skapa en barnvänlig stad lyfter Kylin följande:

Om vi ska planera för en hel barnvänlig stad, och inte bara barns separata platser, krävs en mer komplex förståelse av barndomen även i planeringsdiskursen. Synen på barn som medborgare med rätt att medverka är inte tillräcklig om deltagandet handlar om att förhandla om minskande resurser på det offentliga området. En inkluderande stad bör istället spegla en omfattande förståelse av barndomen med ett värde här och nu – en förståelse som ser barn som sociala medborgare vars egna platser och rörelser i staden bör omfattas i stadsplaneringen.

(Kylin et al. 2015:32)

Det är en tydlig maktposition att få definiera lek och bestämma var och när den ska utföras (Mogensen et al. 2005), vilket är en position beslutsfattare, planerare och arkitekter ofta får. Barnens möjlighet att ta plats i staden blir på så sätt beroende av deras förmåga och vilja att ge plats (Kylin et al. 2015).

STADSUTVECKLINGENS RIKTNING OCH DRIVKRAFTER

Stadens utveckling påverkas av flera faktorer. På grund av urbaniseringen har den ekonomiska potentialen i städer ökat och även blivit den främsta drivkraften i utvecklingen. Detta skapar neoliberal krafter som får allt större inverkan (Fainstein 2018). Med globaliseringen ställer sig städernas utbud och efterfrågan mot andra städer på global nivå. Städerna tävlar om att attrahera investerare och invånare med god ekonomi, för att kunna öka den ekonomiska vinsten. Dessa värderingar har blivit norm i stadsutvecklingen och resulterat i att de som arbetar med staden kan ha uppfattningen om att de arbetar för allas bästa, medan värderingarna som ligger som grund för utvecklingen endast delas av några få (ibid.). När staden utvecklas handlar beslutsfattare på så sätt utefter den rådande hegemonin, där den ekonomiska drivkraften idag ses som neutral. Detta går att förklaras genom Chantal Mouffes (2008) teorier om hur det politiska klimatet i väst ändrats av den liberala och nyliberala riktningen. Det har gått ifrån ett klimat med *olika* åsikter, till ett klimat som kategoriserar dessa som *rätt* och *fel*. De värderingar som inte är liberala och neoliberalas anses idag därför vara *fel*. Det här politiska klimatet återspeglas på flera plan i samhället och inte minst i stadens fysiska utveckling, då den ekonomiska drivkraften förblir okritiserad. Flyvbjerg (2004) belyser att ingen stadsplanering kan ses som objektiv eller neutral, istället påverkas all utveckling av maktstrukturerna och den rådande hegemonin.

Baksidan med en drivande ekonomisk tillväxt är att andra värden underprioriteras. De ekonomiska drivkrafterna i stadsutvecklingen sker därför på bekostnad av både social- och ekologisk hållbarhet (Watson 2008). Detta ökar orättvisorna och klyftorna i städerna och invånarna med störst behov tenderar att marginaliseras i strävan mot att attrahera stora ekonomier. Denna marginalisering påverkar flera grupper i samhället och i stadsutvecklingen kan barn klassas som en av dem. Sofia Cele (2015) beskriver hur politiker och planarkitekter i Stockholm har en självbild av att stadsutvecklingen har sina grunder och värderingar i det välfärdssamhälle som länge funnits i Sverige där intresset för barn var högt. Trots det har neoliberal värderingar idag stor påverkan på utvecklingen och intresset för barnperspektiv är lågt. Istället utvecklas städer för vuxna och med fokus på konsumtion (Kristensson 2016).

Förtätning är ett utvecklingsideal som främjar den ekonomiska tillväxten. När byggandet sker på redan urban och attraktiv mark ökar värdet ytterligare.

Detta driver på mer förtätning av områden och utemiljöer krymper eller försvinner helt. Förtätningen sker då på barnens bekostnad. Skolors och förskolors utemiljöer krymper, bostadsnära utemiljöer försvinner och vägarna kommer närmare husen vilket påverkar barnens rörelsefrihet och utrymme för lek (ibid.).

HÅRDA OCH MJUKA VÄRDEN

I litteraturen beskrivs hur värden kan delas upp i två underkategorier, hårda och mätbara värden samt mjuka och omätbara värden (Bornemark 2018; Kylin et al. 2015). De hårda och mätbara värdena är de som ger tydliga och uppenbara resultat. De är kvantitativa värden såsom mått, längd och antal. Författarna lyfter även fram att de mätbara och hårda värdena kan analyseras objektivt och ställas mot varandra. De mjuka värdena är däremot omätbara och under dessa klassas bland annat kvalitet och sociala värden. Dessa två underkategorier av värden och egenskaper är lika viktiga, men väger olika tungt i samhället (ibid.). Jonna Bornemark (2018) beskriver att vi i modern tid alltid levt i ett mätbarhetssamhälle som styrs av *ratios* förnuft. Ratio har under den moderna tiden haft olika fokus och idag är ekonomin det främsta perspektivet, vilket påverkar samhället på samtliga plan. Bornemark (Hillerborg et al. 2018) lyfter att Sverige är ett extremt exempel på ett ratio-samhälle. Det har lett oss till flera vetenskapliga upptäckter och ett framgångsrikt digitalt samhälle, men det har även påverkat oss negativt då intellectus praktiker undervärderats.

I ett samhällssystem som utgår från mätbara värden blir allt bortom det svårt att arbeta med (Bornemark 2018). Systemet är uppbyggt för att förstå de kvantitativa värdena. Dessa går att räkna på och kan ställas i relation till andra mätbara värden. Ska andra parametrar ges plats bör de därför kunna presenteras i tydliga kategorier med mätbara värden (Kylin et al. 2015). Studier visar här att det finns svårigheter för kommuner att hantera kvalitativa riktlinjer och värden, vilka bland annat inkluderar lekvärden och andra sociala värden (ibid.). Vidare beskrivs hur de behöver "tolkas" och "översättas" till kvantitativa värden för att kunna hanteras. Om riktlinjerna förblir kvalitativa tenderar det att förlora mot de mätbara värdena (ibid.). En ökad ekonomisk vinst förstås på så sätt bättre än barns kvalitativa lek. Den sistnämnda går inte att mäta och blir svår att förstå i relation till mätbara värden. *Hur mycket pengar kan vi lägga på en kvalitativ lek och vad behöver ingå i den?* När sociala och mjuka värden ska översättas till det

mätbara systemet tenderar kvalitet istället att handla om ministandard, då kvantifieringen blir viktigare än kvalitén (Hillerborg et al. 2018). Ett exempel på detta är när *kvalitativa lekmiljöer* behöver översättas till en minimiyta för lek, samt vilka och hur många lekanordningar som bör finnas på en plats. I dessa fall försvinner de kvalitativa värdena och istället standardiseras platser utifrån en minimistandard.

Förtätningarna minskar utrymmet mellan husen och kraven på de resterande grönområdenas kvalité ökar (Littke 2015). I detta tenderar då de mätbara värdena väga tyngst och platser som de vilda mellanrummen och andra kvalitativa lekmiljöer blir svårare att hävda i dagens mätbara samhälle.

RÄDSLAN FÖR DET VILDA

Ibland tenderar de vilda mellanrummen att kopplas till otrygghet. Rädslan tar sig i uttryck på olika sätt. Den beskrivs bland annat genom att platsens vegetation skymmer sikten och den frånvarande belysningen gör att platsen blir svår att överblicka och det ökar den upplevda rädslan för faror (Tilt 2011).

De vilda mellanrummen kan upplevas som otrygga på grund av att deras utformning kan påverka sikten, men det är även andra känslor som kopplas till den vilda naturen. Dels finns en fascination för naturens fria utveckling som lockar människor att besöka platser med vilt växande natur. Dels finns en rädsla och avsky för naturen. Dessa känslor beskrivs uppkomma på grund av att naturen sköter sig själv, den kan uppfattas oberäknelig och är bortom människans kontroll (Douglas et al. 2011). I relation till detta beskriver Lawrence hur samhället har utvecklat ett förhållningssätt som bygger på att *känna-till-allt*, som grundas i rädslan för det okända (se Louv 2005). Genom detta framstår världen som välkänd, men den blir liten. Det förblindar samhället från världens komplexitet och resulterar i en distansering, där vi förhåller oss till värden på håll (ibid.). Detta kan kopplas till Bornemarks (2018) beskrivning av ett dominerande Ratio där horisonter av icke-vetande ignoreras för att bevara uppfattningen om att just *känna-till-allt*.

Den rädsla för naturen som Louv (2005) beskriver menar han resulterar i att barn inte får tillgång till att leka i naturen på samma sätt idag som barn har fått i tidigare generationer. Det visar sig bland annat genom hur samhället planerar den fysiska miljön och hur den i sin tur påverkar barnens tillgång till naturliga platser att leka på. Det kan även resultera i att föräldrar undanhåller naturen från barnen, på grund av sin egen rädsla.

DEL 3 EN INBLICK I PRAKTIKEN

Teorierna visar att de vilda mellanrummen i städerna är viktiga platser för barns fria lek, samtidigt är dessa sociala och mjuka värden svåra att hävda i en stadsutveckling som bygger på mätbarhet. Det här avsnittet kommer undersöka hur detta tar sig uttryck i praktiken. Fokus ligger på Stockholmregionen. Intervjuer med representanter från Norrtälje kommun och Stockholms stad ger inblick i hur hanteringen av vilda mellanrum hanteras på olika platser i Stockholmregionen och en fallstudie i utvecklingen i södra Stockholms förorter Hagsätra och Rågsved visar hur det blir i praktiken.

INTERVJUER MED NORRTÄLJE KOMMUN OCH STOCKHOLMS STAD

Stockholm är ett av Europas snabbast växande områden (Stockholms stad 2018). I regionen ligger bland annat Stockholms stad och Norrtälje kommun. Båda kommunerna har en befolkningsökning och planerar för hur respektive kommun ska utvecklas. Kommunernas översiktsplaner har tydligt fokus på tillväxt och beskriver hur Stockholmsregionen försöker bli en region i världsklass (Stockholms läns landsting 2010).

För att få en inblick i hur kommunerna arbetar med de vilda mellanrummen genomfördes intervjuer med en representant från Norrtälje kommun och en representant från Stockholms stad. Från Norrtälje kommun intervjuades planarkitekten Olivera Boljanovic och på Stockholms stad intervjuades stadsbyggnadsstrategen Miriam Nordfors.

I intervjuerna framgick det att ingen av kommunerna har specifika förhållningssätt eller riktlinjer för den obebyggda marken, men att de ingår i deras styrdokument för grönstrukturer. De vilda mellanrummen beskrevs som viktiga gröna korridorer i Stockholms stad (Nordfors 2021). I Norrtälje kommun beskrevs de som viktiga för ekologisk spridning, dagvattenhantering och skydd vid klimatförändringar (Boljanovic 2021). Båda representanterna värderade även de vilda mellanrummen som viktiga platser för barn i staden. De beskrev hur barnens platser i staden minskar och att de vilda mellanrummen blivit områden som barn kan hänvisas till (Boljanovic 2021; Nordfors 2021). Nordfors (2021) lyfte hur Stockholms stad försöker placera förskolor och skolor i närheten eller anslutning till de vilda mellanrummen. Dels för att det bidrar till en hälsosammare skolmiljö, men även på grund av den minskade ytan på skolgårdar. Då blir närheten till vilda grönområden en viktig tillgång för eleverna.

Trots platsernas betydelse beskrev kommunerna att de ibland hotas av bebyggelse. Båda representanterna lyfte hur ekonomin är en stark drivkraft i stadsutvecklingen (Boljanovic 2021; Nordfors 2021). I Norrköping vill exploatörerna ofta exploatera marken, men kommunen försöker hävda och belysa vikten av att bevara grönområden. Boljanovic belyste att detta enklast görs genom att hänvisa till potentiella ekologiska värden, såsom specifika arter.

Boljanovic (2021) beskrev att nackdelarna med de vilda mellanrummen är att de ibland uppfattas som otrygga och att tillgängligheten ibland är dålig. Nordfors (2021) lyfte att i Stockholms stad kan det ibland uppkomma intressekonflikter då barn tar över platser och skapar sina egna, vilket kan påverka övriga invånares tillgänglighet och användande.

Efter att Barnkonventionen blivit lag i Sverige har arbetet med barnperspektivet ökat. I Norrtälje kommun finns ännu inga riktlinjer för barns plats i staden idag, men ett aktivt arbete pågår kring detta, berättade Boljanovic (2021). I Stockholms stad finns flera styrdokument för barns plats i staden, men Nordfors (2021) beskrev att Barnkonventionen och styrdokumenterna bara är en del av alla riktlinjer och lagar som behöver tas i beaktning i stadens utveckling. Vidare beskrev Nordfors att på grund av stadsutvecklingens komplexitet tvingas barnperspektivet ibland att kompromissa med de andra perspektiven.

Båda representanterna belyste vikten av långsiktig hållbarhet och betydelsen av att arbeta med alla hållbarhetsaspekter. Boljanovic (2021) beskrev hur de långsiktiga perspektivet kommer gynna utvecklingen på alla plan. Ett bevarande av den obebyggda marken kommer öka värdet på bostäderna i området, invånarna får viktiga platser för rekreation, ekologiska värden bevaras och staden får större möjlighet att hantera klimatförändringar. Även representanten från Stockholms stad lyfte vikten av att ta alla hållbarhetsaspekter i beaktning. Ett viktigt verktyg för kommunens hållbarhetsarbete är att de äger 70% av stadens mark, vilket beskrevs som avgörande för att bevara Stockholms stads inflytande i utvecklingen (Nordfors 2021).

STOCKHOLMS STAD

Figur 1. Karta över Stockholm stad med fallstudiens område Hagsätra-Rågsved utmarkerat.
Källa: Terrängkartan © Lantmäteriet. Av: Märta Bergman

FALLSTUDIE I HAGSÄTRA-RÅGSVED

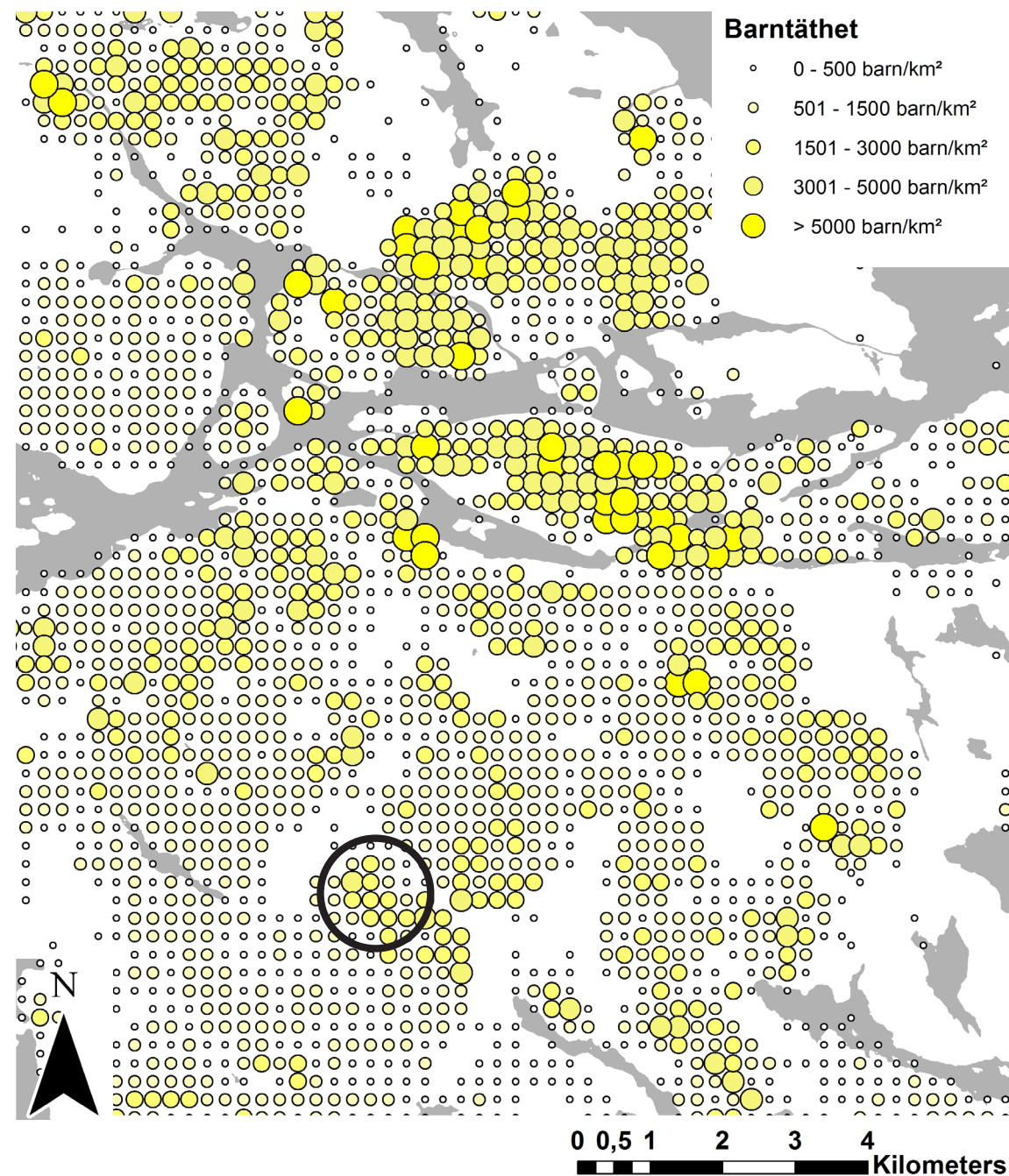
Hagsätra och Rågsved är två angränsande förorter i södra Stockholm (se figur 1). Där bor totalt 21 545 invånare och 2 628 av dem är mellan 6–18 år (Stockholms stad u.å.).

I Stockholms stads översiktsplan (2018) pekas Hagsätra-Rågsved ut som ett av fyra fokusområden för utveckling. Det innebär att kommunen kommer rikta planerings- och investeringsresurser till området för att få igång stadsutvecklingen. När kommunen startar stadsutvecklingen kommer platsens attraktivitet att öka och utomstående investerare lockas till att fortsätta utvecklingen i området. Det är något som översiktsplanen lyfter som önskvärt (ibid.).

Nu pågår arbetet för detaljplaner i området. En av dessa planer sträcker sig över både Hagsätra och Rågsved och tre obebyggda vilda landskap ligger inom planområdet. Detta område blir därför fallstudiens fokus.

BARNTÄTHETEN I STOCKHOLM

Figur 2. Karta över barntätheten i Stockholm. Intervallerna baseras på klassificeringsmetoden Jenks Natural breaks, men har avrundats till jämna tal. Detaljplansområdet markerat med svart cirkel. Källa: © Statistiska Centralbyrån; Terrängkartan © Lantmäteriet. Av: Märta Bergman

FÄLTSTUDIER

De tre obebyggda platserna som ligger inom planområdet har besökts vid flera tillfällen under arbetet gång för att se hur de används och hur deras karaktärer förändras under olika årstider. Gemensamt för de tre vilda mellanrummen är att de alla ligger på centrala platser med närhet till bostäderna. Samtidigt är den norra platsen närmare centrum och tunnelbanan, den sydöstra angränsar till en park och den södra ligger mellan bostäder och tunnelbanespåret (se figur 3). Trots fast de ligger centralt är alla tre platser stora nog för att upplevas som avskilda. De karaktäriseras av en till olika grad kuperad terräng. På alla tre platser finns även spår av lek, där kojorna är mest framträdande. När platserna är täckta med snö framkommer en annat typ av användande där områdets backar bland annat används för pulkaåkning. Skillnaden mellan de tre platserna är att de har olika grad av tillgänglighet, olika karaktärer och olika lekvärden, vilka kommer presenteras nedan.

SYDÖSTRA PLATSEN

Den sydöstra platsen ligger mellan en park och bostadshusen. Runt platsen går cykel- och gångvägar. Det är den mest lättillgängliga platsen av de tre, då den nås från flera håll utan att stora bilvägar behöver korsas. Platsen har en kuperad terräng som skapar dynamik och olika nivåer. Dess karaktär varierar över området. Platsens norra del ligger närmare Hagsätras torg och vägarna, vilket gör att den delen upplevs mer exponerad. Längre söderut ökar platsens lekvärden, och mycket löst material går att hitta. Här blir även spåren av lek mer framträdande.

SÖDRA PLATSEN

Den södra platsen är området med störst höjdskillnader. Platsen nås enklast från norr då den sidan inte har lika brant karaktär, som från bostadshusen i väst. Platsens brantaste delar är försedda med staket, som ökar säkerheten. Längs områdets västra sida går tunnelbanan. Det skapar dynamik eftersom platsens stämning tydligt ändras när tunnelbanan åker förbi. Uppe på höjden är utsikten bra över området. Förutom mycket löst naturmaterial, har den här platsen många övergivna föremål. På platsen hittas bland annat en skottkärra, en madrass och en tallrik. Det skapar spår av aktivitet och på toppen finns

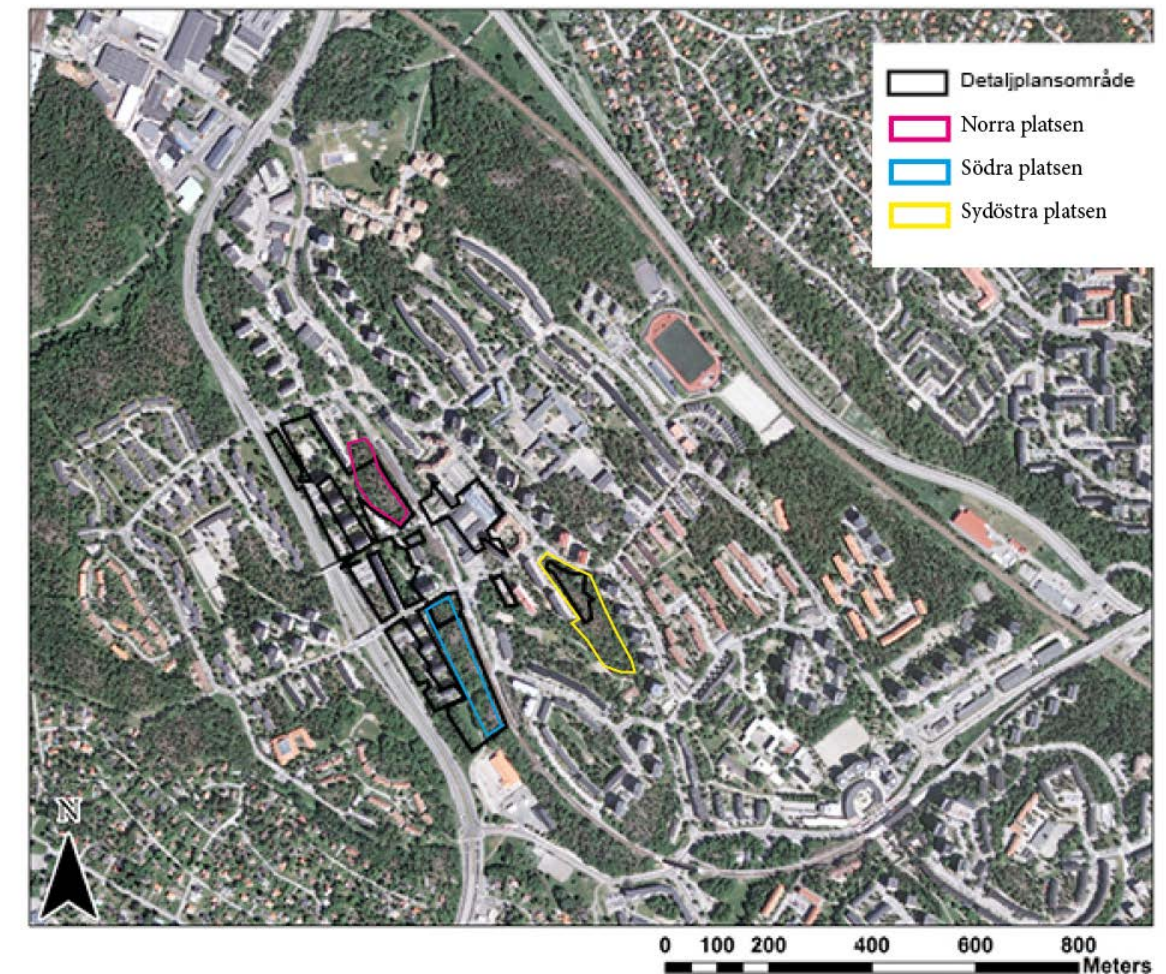
även en koja byggd av grenar och hönsnät. När platsen är snötäckt används platsens branta delar som pulkabacke.

NORRA PLATSEN

Den norra platsens östra sida sträcker sig längs Hagsätras tunnelbaneperrong. På västra sidan ligger en förskola. Det här området nås därför från de två kortsidorna, där den ena angränsar till en liten lekplats och den andra mot en vändplan precis vid Hagsätras tunnelbanestation.

Även på den här platsen är lekvärdet högt. Här finns mycket löst material och marken har nivåskillnader som skapar olika rum. På vissa ställen känns platsen avskild, men på andra finns tydlig uppsikt över tunnelbaneperrongen samt gång och cykelvägen. Här finns spår av lek i form av flera kojor.

PÅGÅENDE DETALJPLANSOMRÅDE

Figur 3. Karta över Hagsätra-Rågsved med detaljplanens område utmarkerat. De studerade platserna är markerade i rosa, blått och gult. Källa: Stockholms stad (2018); bakgrundsbild: Ortofoto © Lantmäteriet. Av: Märta Bergman

PLATSBESÖK UNDER VINTERN

Figur 4. Foton från de tre studerade platserna. På bilderna visas området, element som höjer lekvärdet, samt spår av lek på platsen. Fotografierna är tagna i januari och februari 2021.

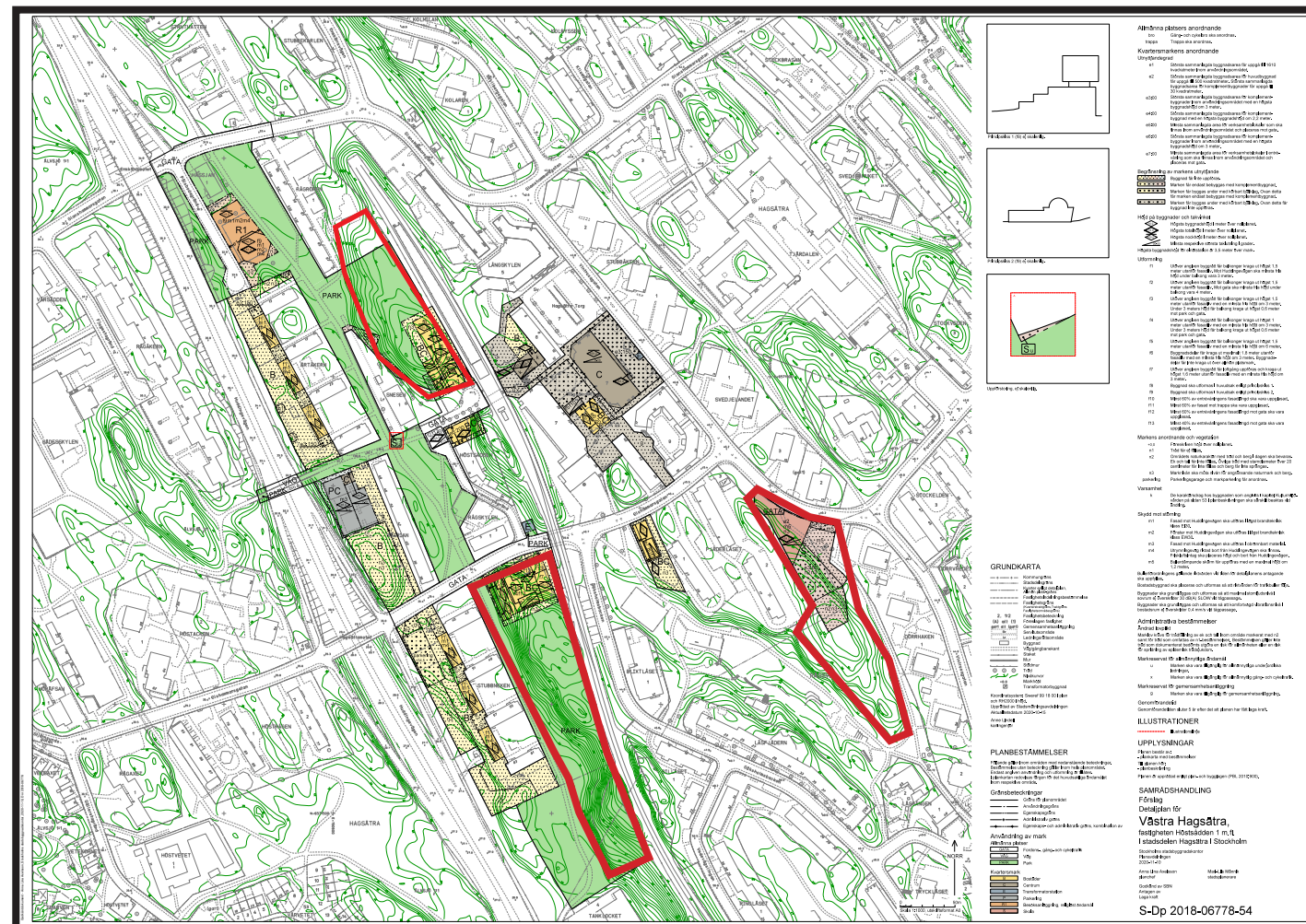
PLATSBESÖK UNDER VÅREN

Figur 5. Foton från de tre studerade platserna. På bilderna visas området, element som höjer lekvärdet, samt spår av lek på platsen. Fotografierna är tagna i mars och april 2021.

PLANKARTA DNR 2018-06778

Figur 6. Plankarta för pågående detaljplan (Stockholms stad, 2018). De studerade områdena är i det här arbetet utmärkta i rött. På kartan syns hur två av platserna markerats som park och bostäder (grönt och gult) och en som förskola (beige).

DETALJPLANEN

I skrivande stund finns ett förslag för detaljplanen vid namn *Dnr 2018-06778* (Stockholms Stad 2020). Detaljplanen är i planskedet och ett samråd med invånarna har genomförts, men planen har ännu inte granskats och därför inte heller vunnit laga kraft. Förslaget kommer med en plankarta med tillhörande planbeskrivning.

Planen syftar till att genom förtätning tillföra 570 nya bostäder, en ny förskola samt en etiopisk kyrka. Inom planområdet ligger de tre vilda mellanrummen. I planbeskrivningen läggs förslag för hur delar av denna naturmark ska bebyggas och andra delar sparas. Den norra platsen kommer att angränsa till park och göras tillgänglig genom ingångar samt anlagda mötesplatser i naturen. Det framgår inte hur mycket som kommer byggas om för att skapa dessa mötesplatser på den nu obebyggda marken. Den södra platsen kommer till viss del bebyggas med bostäder. Berget kommer att sprängas där det bebyggs, men resterande del föreslås i planbeskrivningen att sparas. Den sydöstra platsen föreslås att bebyggas med förskola vars friyta är integrerad i den bevarade naturmarken.

Planbeskrivningen och plankarta (se figur 6) skiljer sig på vissa delar angående de tre obebyggda platserna. På den sydöstra platsens ena del är förskolan utmärkt på kartan, medan den resterande marken av platsen är märkt som *bevarad natur*, vilket är samma som planbeskrivningen. Plankartan benämner både den norra och södra platsen som "PARK", istället för naturmark eller mark som bör bevaras. Det skiljer sig på så sätt från planbeskrivningen. Enligt Boverkets planbestämmelsekatalog (u.å.) innebär "PARK" mark som är helt eller till viss del anlagda. Om det här planförslaget kommer vinna laga kraft finns därför möjlighet att bygga om platserna till en park samt även komplement till park, vilket till exempel kan innebära parkering.

Flera analyser av området har gjorts under processen för planförslaget. En av dessa är en integrerad barnkonsekvensanalys. För den analysen har Stockholms stad tagit in ett externt företag. Metoden för analysen har innefattat tidigare dialoger, utredningar, platsbesök samt nya kompletterande dialoger (Stockholms stad et al. 2020). Tidigare dialoger som använts är baserade på barn och vuxnas åsikter kring favoritplatser samt platser som kunde utvecklas. I denna kartläggning är 2% av deltagarna barn (10–19 år) (ibid.). Åsikterna är sammanställda i en karta, vilket gör barnens perspektiv omöjliga att

särskilja från de vuxnas. De kompletterande dialogerna har genomförts med närliggande skolor där elever från årskurs 5 och 8 har deltagit, samt områdets förskola. Fokus för dessa dialoger var planområdet. De tre vilda mellanrummen som detaljplanen berör tas upp i några delar av analysen. I dialogerna lyfter pedagogerna på förskolan de vilda platserna som en plats de använder, både för barns lek och i pedagogiken (ibid.). De nämner även hur de kan uppfatta platserna som otrygga och skrämmande när de ska stänga förskolan. Få av de elever som deltagit framför någon åsikt om de vilda platserna, men några lyfter att den norra platsen vid tunnelbaneperrongen upplevs som tråkig och otrygg. I de tidigare dialogerna, med lågt barndeltagande, har den sydöstra platsen pekats ut som en favoritplats, och den södra platsen utpekats som en plats de vill ska utvecklas (ibid.).

Utlåtandet från barnkonsekvensanalysen angående planförslagets grönområden, parker och lekplatser är att planen anses vara positiv för barn (ibid.). Analysen beskriver fördelarna med hur den vilda platsen vid tunnelbanan kommer att bevaras och samtidigt göras mer tillgänglig med hjälp av en trappa, samt öka tryggheten med bebyggelse i närheten. Analysen belyser dock att friktan för den nya förskolan som planeras på den sydöstra platsen bör ses över. De menar att den naturmark som märkts för bevarande bör kunna användas av förskolan (ibid.). Detta ställer förskolebarnens behov av utemiljö mot alla barns behov av tillgängliga vilda platser. Kommer platsen tas i anspråk av förskolan blir den på så sätt inte längre tillgänglig för andra barn att fritt använda. Den oprogrammerade platsen i söder nämns inte i slutanalysen.

FALLSTUDIENS SLUTSATS

Under barnkonsekvensanalysen (BKA) genomfördes dialoger med barn i blandade åldrar (Stockholms Stad et al. 2020). Flest deltagande barn kom från övre mellanstadiet och högstadiet, medan barn i lågstadiet var underrepresenterade. I BKA lyfts hur de obebyggda platserna används i pedagogiskt syfte och för lek av förskolebarnen. Under observationerna hittades spår av lek på alla platser, vilket tyder på att de alla används. Detta framkommer dock inte i den BKA som genomförts, vilket kan bero på att den hade störst fokus på äldre barn, alternativt att deras deltagandeprocesser inte nådde de barn som använder platserna. Väl i planbeskrivningen lyfts det dock inte alls att platserna används, inte ens av förskolebarnen. Inte heller problematiken med för liten friyta för den planerade förskolan inom

planområdet framkommer i planbeskrivningen. Detaljplanen nämner lek utifrån de planerade lekplatserna och gårdarna, men däremot nämns inte mark för den fria leken där barnen själva får ansvara för platsskapandet (Stockholms Stad 2020).

Det uppkommer i BKA att platserna kan upplevas som otrygga, dels för att de är mörka platser med lite folk, men även för att invånarna inte vet vilka aktiviteter som utspelas där (Stockholms Stad et al. 2020). Detaljplanen föreslår att öka platsernas tillgänglighet och tillföra bebyggelse, vilket på så sätt skulle minska platsens upplevda otrygghet (Stockholms Stad 2020).

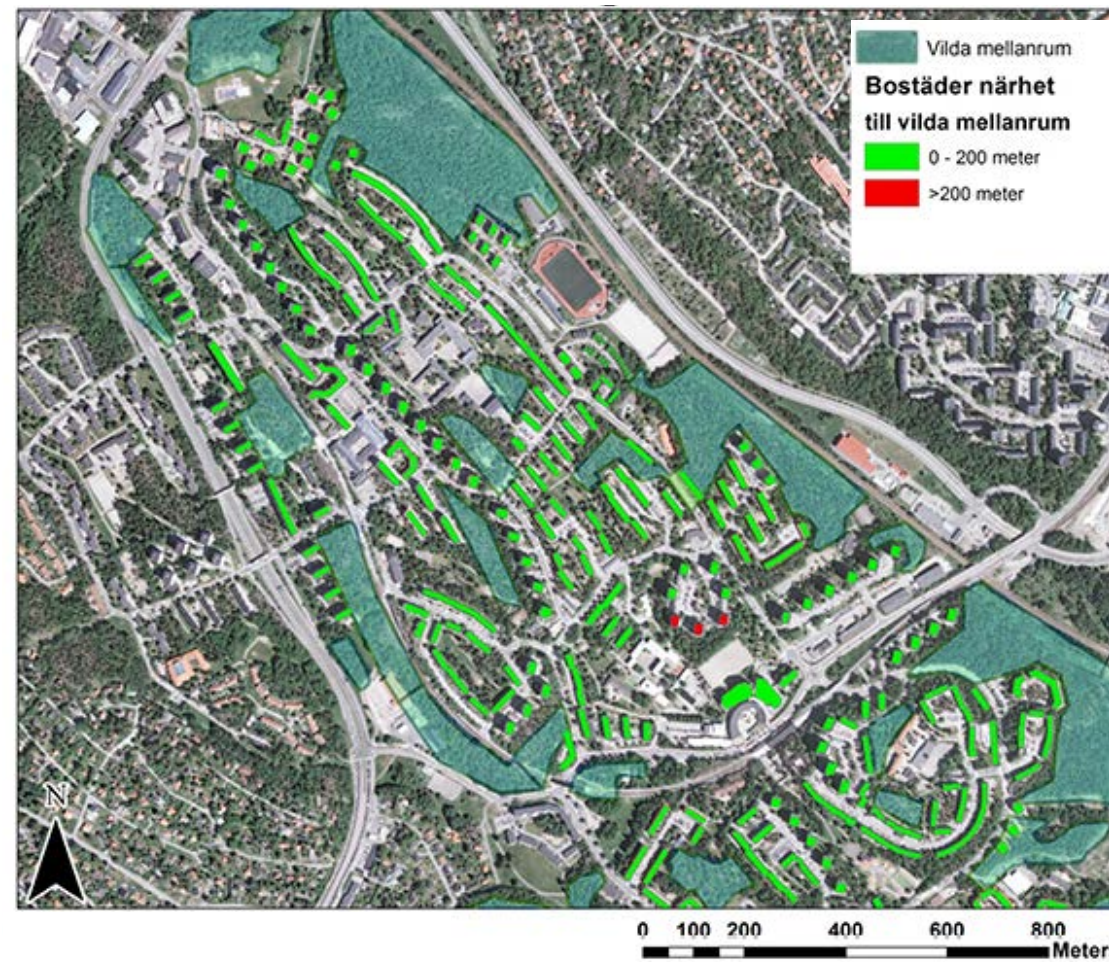
I planförslaget idag är det inte helt tydligt om platserna planeras att bebyggas eller inte. Det lyfts argument både för bebyggande och bevarande av nuvarande platser. Den vilda marken beskrivs i planförslaget som viktig ur ett ekologiskt perspektiv (ibid.). Det blir planens främsta argument för bevarandet av marken.

Om platserna delvis bebyggs påverkas både deras karaktär och egenskaper. Den sydöstra platsen kommer bebyggas med förskola, och delar av den obebyggda marken kan komma att inkluderas i förskolans friyta, vilket minskar tillgängligheten för barn utanför förskolan. Bostadsbyggandet på den södra platsen påverkar platsens huvudingång. Om hus byggs där kommer platsen bli fysiskt svårtillgänglig eftersom övriga sidor är branta att ta sig upp för.

Med dagens markanvändning finns vilda områden inom tillgängligt avstånd från nästan alla bostäder i Hagsätra-Rågsved (se figur 7). Detta är baserat på Miljöförvaltningen (2007) uträkning om att avståndet för barn mellan 7–12 år ligger runt 200 meter för att de själva kunna ta sig till platser. Inom planområdet ligger tre av dessa vilda områden och om de tre bebyggs eller görs otillgängliga kommer de befintliga bostäderna inom planområdet ha över 200 meter till närmsta vilda mellanrum (se figur 8). Det minskar tillgängligheten till denna typ av lekmiljö för de barn som är boende inom planområdet. Dessutom planeras det för fler bostäder som inte heller skulle få de vilda mellanrummen på tillgängligt avstånd för barn.

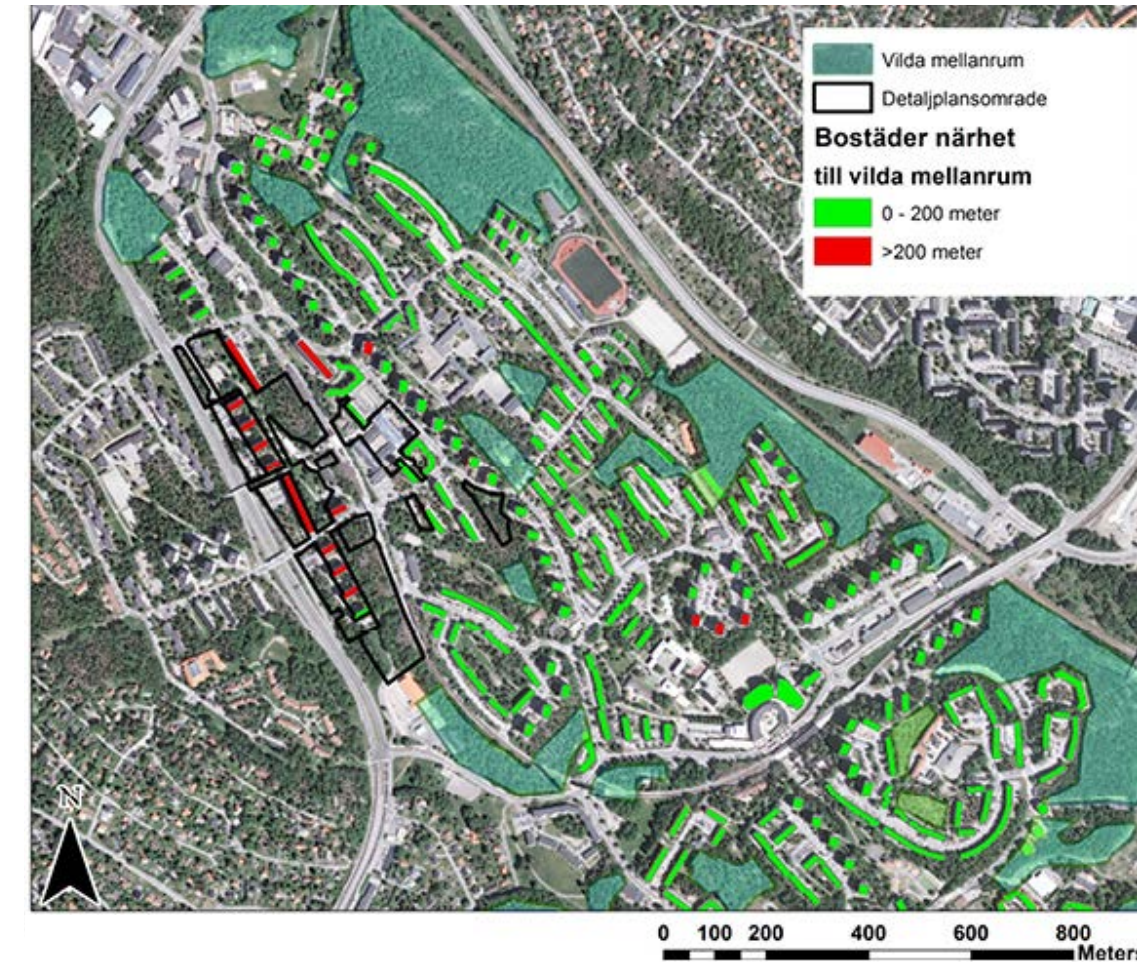

TILLGÄNGLIGHET IDAG

Figur 7. GIS-analys av bostädernas avstånd till vilda mellanrum, baserat på dagens markanvändning i Hagsåtra-Rågsved. Källa: Fastighetskartan, Terrängkartan och ortofoto © Lantmäteriet. Av: Märta Bergman

TILLGÄNGLIGHET OM PLATSERNA BEBYGGS ELLER GÖRS OTILLGÄNGLIGA.

Figur 8. GIS-analys av hur en förändrad markanvändning av de tre studerade platserna skulle påverka avståndet mellan bostäderna och vilda mellanrum. Källa: Fastighetskartan, Terrängkartan och ortofoto © Lantmäteriet. Av: Märta Bergman

Sanden knastrar under mina fötter när
jag går på trottoaren. Vinden susar förbi
och tillsammans med bilarnas motorer
skapas ljudet som fyller stadsbilden.

Jag följer vinden in mellan husen och vidare
in i den lilla dungen. Med blicken fäst på
marken tar jag mig fram på det snävriga
underlaget. Det som utifrån inte verkade
som något speciellt öppnar nu upp sig och en
ny värld tar form. Spåren av lek berättar
dess historier.

I pölen som bildats av gårdagens regn flyter
en barkbåt. Pölen växer och barkbåten
knastas nu runt på ett stormigt hav. Båten
har lagts ner i havet för att rädda båten.

Bredvid pölen ligger grenar. De är uppstapade
i ett mönster som skapar tydliga rum till ett
slott som nu uppstår i dungen. Jag följer en
av slottssträdgårdens alla stigar, förbi
fontänerna, tröststrädgården och den djupa
vallgravén. Hagen tar slut och jag befinner
mig på gatans grusiga asfalt igen.

FANTASINS VÄRLD

Lek och vildhet är två fenomen som i arbetet visat sig vara svåra att beskriva eftersom de riskerar att förlora sin komplexitet (se Del 1). De är båda dynamiska och föränderliga och därför bortom fasta kategorier. För att analysera och tolka dessa två fenomen har site-writing och kollage används. I det här kapitlet presenteras och kommuniceras resultatet av detta analysarbete vidare och förmedlar både leken och det vilda som två fenomen som inte kan beskrivas definitivt. I kapitlet lämnas utrymme för egen reflektion och analysarbetet presenteras utan beskrivning för att ge plats för den egna tolkningen. Alla delar i kapitlet har skapats av författaren (Märta Bergman).

DISKUSSION

Syftet med arbetet är att få en förståelse för stadens vilda mellanrum utifrån ett barn- och barnrättsperspektiv, samt göra en analys av dess värde för barn i synnerhet, men även för stadens utveckling i allmänhet. Hypotesen var att de vilda mellanrummens egenskaper skulle vara viktiga för barns fria lek men att platserna hotas av stadens förtätning. För att undersöka detta har arbetet bland annat fördjupat sig i leken som fenomen och Bornemarks (2018) teorier om människans två förnuft, vilket bidrog till ett nytt perspektiv i arbetet.

Arbetets frågeställning går att tolka och analysera på olika sätt, vilket kan påverka resultatet. Primärfrågan: *Hur används de vilda mellanrummen av människor och vad har de för potential för barn och deras fria lek?* inkluderar tre underfrågor vilka inte kan besvaras genom definitiva svar då det finns flera sanningar beroende på hur och vad som studeras. I arbetet besvaras frågorna utifrån studier kring lek, hälsa, Barnkonventionen, barns tillgång till platserna, samt genom kommunens perspektiv och egna observationer. Den första sekundära frågan: *Vad karaktäriserar det vilda mellanrummet jämfört med andra etablerade rum i staden?* är en fråga som kan ha flera ingångsvinklar. I det här arbetet har frågan besvarats utifrån de sociala fördelar som har koppling till leken. För att förstå hur platserna karaktäriseras har arbetet fördjupat sig i det som är svårt att kategorisera och utforskat detta genom att se vad platserna *inte* är. Här har *intellectus* praktik varit viktig för att förstå hur det föränderliga och icke-vetandet som kommer med de vilda mellanrummen kan utforskas. Den andra sekundära frågan: *Vad hotar de vilda mellanrummens existens idag?* kan undersökas på olika sätt då hot definieras olika beroende på utgångspunkt och synsätt. Hoten som tagits upp i det här arbetet har dels varit förtätningarna, men frågan besvaras även genom att undersöka förhållandet till det vilda mellanrummet på en teoretisk nivå. Här undersökts hur samhället förhåller sig till det vilda och därmed den okontrollerade marken, och ovissheten som kommer med detta.

ETT MELLANRUM

Att den obebyggda marken i staden är ett *mellanrum* går att argumentera för på olika sätt. På grund av urbaniseringen och förtätningarna som sker för att fylla de behov som uppstår, har den obebyggda och vilda marken i staden blivit sällsynt. Det framkommer i Wingrens (2015) beskrivning av att stadens grönstruktur mestadels är anlagd grönska och att den vilda marken i städerna därför är mer sällsynt. Samtidigt belyser Littke (2015) hur fokus för grönområden vid förtätningar flyttats från kvantitet av till kvalitet och menar att det resulterar i att de resterande platserna byggs om till park. Utifrån detta blir det vilda mellanrummet än mer sättsynt och kan lyftas som ett *fysiskt* mellanrum i staden där det exploaterade landskapet blivit norm.

Douglas (2011) beskriver hur de vilda platserna inte tagits i kontroll av människan. Samtidigt lyfter Ward Thompson (2011) att dessa platser blir värd för människor och aktiviteter som inte fått plats eller som exkluderats i den byggda staden. Dessa två påstående pekar på att det vilda mellanrummet som plats inte påverkats på samma grad av samhällets normer som den byggda miljön. Det kan vara förklaringen till att flera forskare lyfter hur barns lek i naturen blir mindre normativ (se kapitel Utemiljö för barns fria lek). Normer kring lek, människans funktion och användande av platser, samt könsnormer som ofta påverkar barnens agerande, har inte nått de vilda mellanrummen. Där kan barnen istället leka över åldrar, funktionsvariationer och könsnormer. Genom detta kan det vilda mellanrummet även diskuteras utifrån att det blir ett *mentalt mellanrum* från samhällets normer och värderingar som förkroppsligats i vår byggda miljö.

DE VILDA MELLANRUMMEN UR ETT BARNRÄTTSPERSPEKTIV

Flera av Barnkonventionens (SFSR 2018:1197) artiklar kan diskuteras i relation till stadens vilda mellanrum. Den mest framträdande i arbetet är rätten till lek (artikel 31), där den obebyggda marken blir ett mellanrum från förhållningsregler, prestation och föreställningar. Istället erbjuder de vilda mellanrummen oprogrammerad naturmark som främjar lekens kreativitet.

Rätten till utveckling - artikel 6 i Barnkonventionen (SFSR 2018:1197), är en av rättigheterna som kan diskuteras i relation till utemiljöer för barn. Enligt Boverket (2018) ska barns miljöer och lekplatser vara säkerhetsanpassade.

Säkerheten är av stor betydelse för att platser inte ska vara farliga för barn. Dock tenderar detta att resultera i utemiljöer där barn varken får utmanas eller utveckla sin riskbedömning. I relation till det här belyser en annan skrift från Boverket (2015) hur naturmarken är viktig på grund av just detta. Naturmarken är inte designad för att undvika potentiella risker, vilket ger barn möjlighet till att utveckla både sin riskbedömning och sina fysiska färdigheter. För att barns utemiljöer ska uppfylla artikel 6 går det därför att argumentera för betydelsen av att erbjuda miljöer utöver de säkerhetsanpassade lekplatserna. De vilda mellanrummen har ur detta avseende stor potential.

I artikel 13, rätten att få uttrycka sig, inkluderas alla uttrycksformer, och därmed även det fysiska och konstnärliga (SFSR 2018:1197). De vilda mellanrummen presenteras i arbetet som en plats där den fysiska möjligheten för detta finns, med löst material, lägre skötsel och färre ordningsregler (se kapitel Städernas vilda mellanrum). I intervjuerna lyfts detta däremot som ett problem (se kapitel Intervjuer med Norrtälje kommun och Stockholms stad). Ibland tenderar barn att ta över stadens naturmark när de förändrar platsen under sin lek, vilket står i konflikt med övriga invånares önskemål om platsen. Att uttrycka sig fysiskt i offentlig miljö är problematiskt. Samtidigt som det blir problem i förhållande till övriga invånare, lyfts i arbetet betydelsen av att tillåta barn att ta plats. Eftersom omgivningen lägger grunden för världsuppfattning kan det vara av betydelse att barn i tidig ålder fysiskt får ta plats i sin offentliga miljö. Det symboliserar både för dem själva och för andra att de har möjlighet att påverka sitt samhälle. Om barn ska lära sig demokrati är det viktigt att praktiskt få utöva det i tidig ålder (se kapitel Barnperspektiv och barnens perspektiv). Genom att kunna påverka sin omgivning får barn möjlighet att lära sig betydelsen av att med frihet följer även ansvar. Detta genom att de behöver värna om naturen och ta hänsyn till sina med människor, samtidigt som de har möjlighet att använda och påverka sina lekmiljöer.

Artikel 23 i Barnkonventionen handlar om barn med funktionsnedsättningar och deras rätt att aktivt delta i samhället, så att deras tilltro till sin förmåga kan stärkas (SFSR 2018:1197). I relation till det vilda mellanrummet blir detta komplext. I intervjuerna (se kapitel Intervjuer med Norrtälje kommun och Stockholms stad) framkom det att en nackdel med de vilda mellanrummen är bristen på tillgänglighet. Fysisk tillgänglighet och aktivt deltagande blir här relevant att diskutera. Beroende på platsens utformning kan den fysiska tillgängligheten variera och i värsta fall kan den inte nås av barn med fysisk funktionsnedsättning som då exkluderas. Tillgängligheten

går däremot att studera utifrån olika vinklar. Om platsen kan nås blir dess användande obegränsat då det vilda mellanrummet räknas som okodat, jämfört med lekplatsers lekanordningar. Lek i naturmark kan på så sätt ses som mer inkluderande då barn tenderar att leka både över åldrar, kön och funktionsvariationer (se kapitel Egenskaper som ökar lekvärdet). Här blir alltså platsens egenskaper en fördel och kan främja deltagandet och även tilltro till förmåga. Naturmark kan användas efter behov och förmåga utan att det på något sätt behöver upplevas som *fel*. Annat blir det på programmerade platser designade för en specifik lek som kan bli *fel* vid annan typ av användning eller när brist på förmåga uppstår. Här ställs deltagande och tilltro till sin förmåga inför tolkningssvårigheter. Å ena sidan kan anlagda lekplatser garantera tillgängligheten till att nå platsen, å andra sidan kan det aktiva deltagandet vara svårare att tillgodose då de flesta lekanordningar har ett specifikt användningssätt där barn med funktionsvariationer kan begränsas. Ser man istället på den vilda naturmarken går leken att forma utefter behovet och möjligheterna, leken är här inte förutbestämd och den oprogrammerade platsen blir på så sätt tillåtande. Här ställs principer mot varandra och vilken typ av lekmiljö som bäst främjar barnens tilltro till egen förmåga blir komplex att svara på, men behovet av att se olika typer av deltagande blir desto viktigare.

DAGENS ANVÄNDANDE AV DE VILDA MELLANRUMMEN

Forskningen är enad kring betydelsen av barns användande av vild naturmark (se kapitel Leken och det vilda mellanrummets hälsofrämjande egenskaper). Trots det används utemiljön inte lika frekvent av barn idag jämfört med tidigare generationer (se kapitel Ojämn tillgång och användning av stadens vilda mellanrum). Detta kan bland annat ha koppling till skolans utveckling. Det fria skolvalet har påverkat om barn lär känna varandra i ett område, vilket är en viktig aspekt för att barn tillsammans ska kunna upptäcka sin närmiljö. Våra politiker lyfter för och nackdelar med det fria skolvalet utifrån dess direkta koppling till skolan. Argument för det fria skolvalet är att barn kan välja skola utifrån specifik inriktning. Samtidigt finns dock nackdelar varav denna inte framkommit lika starkt i debatten. I detta fall resulterar det i att barn tenderar att gå miste om de hälsofrämjande egenskaper som det vardagliga nyttjandet av platserna innebär. Samhället och politiken har därför inte bara en inverkan på den fysiska miljön, utan även hur den komma att nyttjas, vilket borde lyftas ytterligare i skoldebatten.

En annan aspekt av att användandet har minskat är det ökade stillasittandet och internetanvändandet hos barn. I relation till detta lyfter Mårtensson (2011) hur barn främst får ett indirekt och passivt lärande, då det mesta idag sker digitalt. Frågan här blir hur leken kommer utvecklas i framtiden och om det digitala kommer ha inflytande i en permanent förändring. På grund av hur leken och vistelsen utomhus främjar hälsan (se kapitel Leken och det vilda mellanrummets hälsofrämjande egenskaper) är det svårt att föreställa sig hur en digital framtid skulle ha möjlighet att ersätta dessa. Frågan blir då hur hälsan hos barn och i förlängningen vuxna kommer att utvecklas om barn i framtiden kommer leka digitalt.

Att genus påverkar barns utevistelse framkommer även i resultatet. Där har föreställningen om att pojkar har större behov av rörelse jämfört med flickor, bidragit till ett ojämnt användande av utemiljön (Mårtensson et al. 2011). Samtidigt beskrivs de vilda mellanrummens oprogrammerade landskap som fördelaktigt för fri lek bortom könsnormer (Boverket 2015). Genom dessa två referenser framkommer det att fördelarna med leken i de vilda mellanrummen inte kan tas till vara fullt ut om inte bilden av flickornas behov av fri lek utomhus förändras. I relation till detta kan det dessutom diskuteras om det ojämna användandet mellan flickor och pojkar redan fått konsekvenser. Folkhälsomyndighetens studier visar att flickor har sämre mental hälsa än pojkar (2018). I detta spelar troligtvis en mängd faktorer in då föreställningen om genus påverkar på flera nivåer, men ur det här perspektivet kan bristen på lek utomhus ha en påverkan. Eftersom platserna och den fria leken har flera hälsofrämjande egenskaper skulle därför det ojämna användandet kunna vara en orsak till att hälsan skiljer sig mellan könen.

Både i intervjuerna och fallstudien (se kapitel Intervjuer med Norrtälje kommun och Stockholms stad samt Fallstudie i Hagsätra-Rågsved) beskrivs otrygghet som en av nackdelarna med de vilda mellanrummen. Detta återses även i teorierna där rädslan både kommer från att platserna är mörka och svåra att överblicka samt att det *vilda* är oförutsägbart och därför skrämmande (se kapitel Rädslan för det vilda). Dock visar studier att platser med mer naturliga inslag upplevs tryggare jämfört med parker (Ode Sang et al. 2016). Detta kan bero på att platserna med vild karaktär låg närmare bostadshusen i studien och att parkerna låg mer avskilt, men det kan också ha andra förklaringar. Det kan betyda att bilden av de vilda mellanrummen skiljer sig från den faktiska upplevelsen av dem. Det skulle även förklara

Louvs (2005) påstående om att barnen idag leker mindre i naturen på grund av samhällets och föräldrarnas motvilja, samtidigt som forskning visar alla fördelarna med att barnen vistas och leker i naturen (se kapitel Leken och det vilda mellanrummets hälsofrämjande egenskaper).

MÄTBARHETSSAMHÄLLET

Ofta argumenteras det för att kunskapen kring barnperspektivet behöver öka för att främja statsutvecklingen för barn. Under intervjuer med representanterna från kommunerna (se kapitel Intervjuer med Norrtälje kommun och Stockholms stad) blev det dock tydligt att kunskapen finns och värderades, men politiken och ekonomin har större inflytande. Barnperspektivet och de vilda mellanrummen blir svåra att hävda när exploatörerna vill bebygga och öka sin profit. Under intervjuerna framkom det då att de obebyggda platsernas bevarande är lättare att hävda om det går att peka på höga ekologiska värden med specifika arter (Boljanovic 2021). Även i detaljplanen hänvisades bevarandet av den vilt växande naturen främst till de ekologiska värdena (Stockholms stad 2020). Detta visar att värden väger olika tungt i utvecklingen och att de mätbara värdena lättare tas i beaktning. Att vi lever i ett ratiofierat samhälle blir tydligt, både på grund av att ekonomisk vinning väger tyngst, men även genom att mjuka värden blir svårhanterliga. Det går att argumentera för att detta påverkar både leken och de vilda mellanrummen. De båda är bortom mätbara värden och tydliga kategorier, vilket resulterar i att de blir svåra att hävda i stadens utveckling där det mätbara väger tyngst.

Enligt Kylin behöver de sociala och kvalitativa värdena "översättas" till mätbara värden för att ha någon chans mot de kvantitativa värdena i kommunernas arbete (se kapitel Hårda och mjuka värden). Bornemarks (2018) lyfter dock att detta blir problematiskt. När Bornemark beskriver denna företeelse belyser hon hur de kvalitativa värdena tappar sin komplexitet när de översätts till de mätbaras värld. På så sätt ställs kommunerna inför ett dilemma när det handlar om de kvalitativa värdena. Antingen bevarar de sin komplexitet och innebörd, men riskerar då att bortprioriteras i utvecklingen, eller så omvandlas värdena och komplexiteten går förlorad, men de får då lättare att mäta sig mot andra kvantitativa värden.

När stadens urbana mark utvecklas finns en tilltro till att de mätbara värdena och de tydliga kategorierna kan bygga utvecklingen. I de flesta fall kan de det, då staden bygger på komplex infrastruktur och kontrollerade system. När det kommer till leken och människans kreativitet går det dock att

argumentera för att andra värden behöver prioriteras. För att det ska kunna göra det behöver icke-vetandet och det föränderliga omfamnas.

EN HÅLLBAR STADSUTVECKLING

De tre hållbarhetsaspekterna: Det sociala; det ekologiska och det ekonomiska är alla viktiga för en hållbar stad. Trots detta tenderar de ibland att ställas emot varandra. Detta framgår i Watsons (2008) text kring hur ekonomisk tillväxt i allt större utsträckning sker på både social och ekologisk bekostnad. Detta sker framförallt i en neoliberal kontext, där stor vinst för några går före allas gemensamma välmående (se kapitel Stadsutvecklingens riktning och drivkrafter). När det kommer till de vilda mellanrummen kan detta resultera i att de blir svåra att bevara och att fler istället bebyggs. Den ekonomiska vinsten av att kunna sälja bostäder går på så sätt ut över bland annat barnens plats i staden, där de vilda mellanrummen blir ett exempel. Utan dessa platser minskar de sociala och ekologiska värdena i en stad. På längre sikt kommer detta leda till ett mindre hållbart samhälle, där bland annat barn går miste om alla de fördelar som kommer med de vilda mellanrummen. Över tid kan detta även komma att påverka ekonomin. Därför är det av betydelse att arbeta med ett långsiktigt perspektiv utifrån alla tre hållbarhetsaspekter, där de kan samspela och stärka varandra i utvecklingen.

BEVARANDE MOT UTVECKLING

I stadsutvecklingen står samhället inför en rad etiska beslut där olika värderingar och behov ställs emot varandra. I en stad med hög urbanisering ställs barns behov av att bevara platser för fri lek mot stadens behov av att växa. Å ena sidan har de vilda mellanrummen visat sig vara viktiga för stadens barn. Det är platser där barn ges möjlighet att utvecklas fysiskt, mentalt och socialt. Den fria leken behöver platser som varken styr eller begränsar och därför blir de vilda mellanrummen viktiga (se Del 1 – Vilda mellanrummet som plats för den fria leken). Platserna har möjlighet att uppfylla flera av Barnkonventionens artiklar, vilket inte bara gör platserna viktiga ur ett barnperspektiv, utan även ur ett barnrättsperspektiv. Å andra sidan fortsätter urbaniseringen och staden behöver växa. Fler bostäder är grundläggande för att täcka behoven i utvecklingen. Detta kan betyda att de vilda mellanrummen bebyggs och det får konsekvenser. Försvinner dessa platser kan det resultera i en stad där både den fria leken och naturkontakten

begränsas. Med dem försvinner även deras hälsofrämjande egenskaper, vilket kan påverka dagens barn genom hela livet. Det skulle även påverka kommande generationer på samma sätt, då vild naturmark som exploaterats inte kan återställas till det det en gång var.

Staden ställs således inför komplexa beslut när det kommer till utveckling. Behov och värderingar behöver tas hänsyn till och staden måste agera för att göra staden hållbar och fungerande för sina invånare.

DISKUSSION: METODER

För att besvara frågorna har arbetet använt sig av metoder som inkluderat både teori och empiriskt material. Arbetet har utgått ifrån ett socialt perspektiv, vilket lett till att materialet och teorierna hämtats och studerats utifrån det. För att besvara arbetets frågeställning har resultaten från de olika metoderna analyserats och sammanställts.

Litteraturstudien har givit arbetet en grund i fenomen och teorier. Genom att studera olika texter kring samma ämne har skillnader uppmärksammats. Blandningen inom litteraturen har givit en bredare förståelse, då detaljer såväl som samhällseliga teorier undersökts. Det har gjort det möjligt att analysera praktiken och koppla den till större teorier. Jonna Bornemarks (2018) teorier kring icke-vetandet och människans två förnuft började som ett sätt att analysera hur mätbara värden styr planeringen. Under arbetets gång blev dock Bornemarks teorier blev allt viktigare. Genom dessa har arbetets övriga teorier och analyser kunnat förstås på praktisk, teoretisk och filosofisk nivå.

Intervjuerna har genomförts med två personer från olika professioner och arbetsområden. Utöver det faktum att de kommer från olika kommuner, kan representanternas bakgrund också ha påverkat resultatet. Stadsbyggnadsstrategen arbetar på en mer övergripande nivå, medan planarkitekten arbetar på beslutsnivå med detaljplanerna. Det gör att de har olika ingång i utvecklingen. Detta blev tydligt när planarkitekten lyfte problematiken i arbetet med exploatörer och deras vilja att exploatera i Norrtälje stad, medan stadsbyggnadsstrategen i Stockholm snarare lyfte hur de olika riktlinjerna i kommunen kan ställas emot varandra. De olika ingångarna har givit en bred bild av hur det kommunala arbetet med detaljplaner ser ut. Dock har inte resultaten kunnat ställas emot varandra för att jämföra kommunerna, eftersom deras uppfattning tydligt påverkas av var i processen de arbetar.

Fallstudien har givit inblick i vad de vilda mellanrummen i Hagsätra-Rågsved har för kvaliteter för barns fria lek och hur platserna kommer påverkas av stadens utveckling. Att fallstudien har utförts i ett område uppbyggt efter *hus-i-park* har resulterat i att studien har kunnat utgå från flera positiva aspekter hos både platserna och stadsplaneringen för att sedan ställa dessa i relation till förtätningarna. Hade fallstudien utförts i ett område med en

annan typ av stadsplanering hade resultatet blivit annorlunda.

I den geografiska informationsstudien fanns olika alternativ för den information som analysen skulle baseras på. Studien analyserade avståndet mellan de vilda mellanrummen och barnen. De två alternativen som övervägdes var antingen där barnen bodde eller var bostadshusen låg. Här valdes det senare alternativet då informationen om bostadshusens position är exakt jämfört med informationen om var barnen bor. På grund av att den demografiska informationen om antal barn kommer i kvadratiska polygoner på 250m x 250m, har den geografiska positionen en ovisshet upp emot 350m, vilket får stor betydelse när avståndet som mäts ligger runt 200m. Därför valdes i arbetet att utgå från bostadshusens position för att mäta tillgängligheten till de vilda mellanrummen. Antalet barn som påverkas utelämnades på så sätt i analysen.

Konstnärligt berättande och feministiskt skrivande av arkitektur används i avsnittet *Fantasins Värld* och tar sig i uttryck i kollage och site-writing. De användes till en början som ett sätt att undersöka och analysera lek och vildhet, men utmanade samtidigt författarens egna perspektiv och uppfattningar under analysarbetet. De färdiga kollagen och den subjektivt skrivna texten har sedan använts som metoder för att kommunicera lek och vildhet vidare till läsaren. Genom bildberättandet och det subjektiva skrivandet har de föränderliga fenomenen kunnat förmedlas, utan att kategoriseras eller förenklas. I avsnittet lyfts det subjektiva perspektivet samtidigt som en stor del lämnas öppet för tolkning. Detta har möjliggjort kommunikation av mjuka värden och utmanar läsaren till reflektion. Konstnärligt berättande och subjektivt skrivande skulle därför kunna vara användbara som metoder i praktiken när landskapsprofessionen arbetar med det omätbara och det som svårligen kategoriseras.

Vid en bredare studie skulle fler intervjuer kunnat utföras. De hade kunnat inkludera förskole- och skolpedagoger för att lyfta deras syn på stadsplaneringen och de vilda mellanrummens pedagogiska potential. I en mer omfattande studie hade även metoder för att involvera barn kunnat utvecklats och barnens perspektiv lyfts. Genom att inkludera personer i studien vars relation till de vilda mellanrummen skiljer sig hade resultatet fått ytterligare ingångar.

SLUTSATS

Stadens vilda mellanrum kan svårligen definieras eller kategoriseras i fasta kategorier på grund av dess vilda karaktär. Den bidrar däremot till att platserna är betydelsefulla för barns fria lek ur flera aspekter. De har naturliga och okodade egenskaper som ger leken möjlighet att utvecklas fritt och de blir därigenom tillåtande i hur platserna kan användas. Dess karaktär och utformning öppnar för påverkan och interaktion, på ett sätt som anlagda miljöer inte gör på grund av deras ordningsregler och programmerade karaktärer. Eftersom de vilda mellanrummen inte har exploaterats, har de normer och värderingar som genomsyrar byggd miljö inte haft samma påverkan på dessa platser. Bortom de byggda normerna leker barnen därför lättare mellan åldrar, kön och funktionsvariationer. Platserna lockar både invånare och användningssätt som inte ges plats i stadens byggda miljö. Detta inkluderar bland annat barns kreativa, utforskande och uttrycksfulla lek.

Argumenten för att bevara dessa platser i staden går att stärka genom flera artiklar i Barnkonventionen. Barns rätt till lek, utveckling och yttrandefrihet har alla tydlig koppling till de vilda mellanrummen. Även artikeln om barn med funktionsnedsättningsrätt till aktivt deltagande går att hänvisa till i förhållande till platserna, som med sin okodade karaktär ger barnen möjlighet att leka utifrån behov och förmåga.

I en stad som växer genom förtätning flyttas fokus från kvantitet av grönområden till att de resterande ska uppfylla viss kvalitet. På grund av Sveriges tilltro till mätbarhet, med ekonomin i centrum och behovet av tydliga kategorier, resulterar detta i en parkifiering av grönsstrukturen i svenska städer. På så sätt hotas de vilda mellanrummens existens av samhällets oförmåga och ovilja att hantera det omätbara. De sociala värdena kan därför hamna i bakgrunden och försvinna i utvecklingen. Betydelsen av att förstå och värdera mjuka och föränderliga egenskaper bland stadens grönsstruktur blir dock viktigt för att bevara dynamiska lek miljöer för barn och för att behålla en diversitet bland städernas urbana landskap.

VIDARE FORSKNING

Arbetet har fördjupat sig i de vilda mellanrummens användning och potential för barn och deras fria lek. Detta har gjorts genom material hämtat från litteraturstudier, intervjuer och en fallstudie. På grund av arbetets omfattning har metoder för att lyfta barnens perspektiv och åsikter inte inkluderats. Det perspektivet är viktigt och skulle vara intressant för vidare forskning för att få just barnens perspektiv på de vilda mellanrummen, deras fria lek eller deras eget platsskapande.

Arbetet har främst berört politikens påverkan på stadens utformning, men även visat koppling till hur politiken indirekt påverkar användandet. Ett exempel på detta är det fria skolvalets påverkan på barns användande av sin närmiljö. Även detta ämne skulle vara intressant att studera vidare. Likaså hur den ekonomiska standarden hos familjer påverkar barnens möjlighet till att nyttja grönområden, då vi lever i ett samhälle där barn blivit allt mer blir beroende av att skjutsas till både aktiviteter och vänner.

I arbetet lyfts det konstnärliga bildberättandet och det feministiska skrivandet av arkitektur som metoder för att förmedla omätbara värden och fenomen, som vildhet och lek. Det beskrivs på så sätt *att* det kan göras, men *hur* det skulle kunna användas behöver studeras vidare.

REFERENSLISTA

MUNTliga KÄLLOR

- Boljanovic, Olivera, 1:e planarkitekt, Norrtälje kommun, mars 2021
Nordfors, Miriam, Stadsbyggnadsstrateg, Stockholms stad, mars 2021

RADIOPROGRAM OCH POD

- Hillerborg, F. Bornemark, J. (2018). *Avsnitt 92 - Det omätbara och det mätbara*. Lära Från Lärda
Mogensen, L., Gärdenfors, P., Harvard, H. (2005). *Lek*, Filosofiska rummet. Sveriges Radio
Mulinari, P. (2015). *Avsnitt 6: Hegemoni*, Ordförandet, Sveriges Utbildningsradio, <https://urplay.se/program/189533-bildningsbyran-ordforandet-hegemoni> Hämtad 2021-05-05
Sandberg, P., Bornemark, J., Ställborn, N., Widing, G. (2011). *Lek och kreativitet*, Filosofiska rummet. Sveriges Radio.

FÖRELÄSNINGAR

- Fainstein, S. (2018). Föreläsning på KTH om boken "The Just City". https://www.youtube.com/watch?time_continue=116&v=Xl6r_o2y8lM&feature=emb_logo Hämtad 2021-02-01
Grillner, K. (2020). *Feministic Writing*. I kursen: *Architecture and gender: Essay*, KTH, Stockholm

ELEKTRONISKA KÄLLOR

- Boverket (u.å.). *Planbestämmelsekatalogen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/planbestammelser/planbestammelsekatalogen/> Hämtad 2021-03-11
Boverket (2016). *Rätt rätt*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2016/ratt-tatt/> Hämtad 2021-02-11
Boverket (2018). *Regler för lekplatser och lekredskap*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/sakerhet/barnsakerhet-och-personsakerhet/lekplatser-och-lekredskap/> Hämtad 2021-04-10
Boverket (2019). *Konsekvensanalyser*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/metoder/kunskapsinhamtning/konsekvensanalyser/> Hämtad 2021-02-19.

Boverket (2020). *Barnkonventionen i fysisk planering och stadsutveckling*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2020/barnkonventionen-i-fysisk-planering-och-stadsutveckling/> Hämtad 2021-03-10

Boverket (2020). *Guide för detaljplaneprocessen*. <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/guider/hur-en-detaljplan-tas-fram/> Hämtad 2021-05-14.

Boverket (2020). *Översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/> Hämtad 2021-05-14.

Boverket (2021). *Barn och ungas delaktighet*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/skolors-miljo/strategiska-vagval/barn-och-ungas-delaktighet/> Hämtad 2021-06-04

Folkhälsomyndigheten, (2018). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18 Grundrapport*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/53d5282892014e0fbfb3144d25b49728/skolbarns-halsovanor-2017-18-18065.pdf> Hämtad 2021-05-14

MOM (Morar de Outras Maneiras): Silke Kapp, Ana Paula Baltazar, Denise Morado (2008). *Architecture as Critical Exercise: Little Pointers Towards Alternative Practices*. I: field: Volume 2 (1). Alternate Currents http://field-journal.org/wp-content/uploads/2016/07/Architecture-as-Critical-Exercise_MOM.pdf Hämtad 2021-02-26

Nationalencyklopedin (u.å.). *Hegemoni*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/hegemoni> Hämtad 2021-05-05

Nationalencyklopedin (u.å.). *Nyliberalism*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/nyliberalism> Hämtad 2021-05-05

Nordström, M. (2020). *Barnkonsekvensanalyser i stadsplaneringen*. Boverket

SCB (2015). Urbanisering – från land till stad. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/> Hämtad 2021-05-13

Stockholms läns landsting (2010). *RUFS-Regional utvecklingsplan för Stockholmsregionen 2010*. http://www.rufs.se/globalassets/d.-rufs-2010/rufs-2010-planen/rufs10_hela.pdf Hämtad 2021-03-10

Stockholms stad (u.å.). *Områdesfakta, Hagsätra*. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/statistik/omradesfakta/soderort/enskede/hagsatra.pdf> Hämtad 2021-05-06

Stockholms stad (u.å.). *Områdesfakta, Rågsved*. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/statistik/omradesfakta/soderort/enskede/ragsved.pdf> Hämtad 2021-05-06

Stockholms stad (2018). *Översiktsplan*. <https://vaxer.stockholm/globalassets/tema/oversiktsplanen/uppdatering-av-op/godkannade-op/oversiktsplan-for-stockholms-stad-godkannandehandling-2020-10-03.pdf> Hämtad: 2021-03-10

Stockholms stad (2020). *Plankarta Dnr 2018-06778*. <https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/PresentPlan/GetFile?fileRecordNumber=8630951&journalNumber=2018-06778&fileName=Plankarta%20sdp> Hämtad: 2021-03-10

Stockholms stad (2020). *Planbeskrivning Dnr 2018-06778*. <https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/PresentPlan/GetFile?fileRecordNumber=8628462&journalNumber=2018-06778&fileName=Planbeskrivning%20S-Dp> Hämtad: 2021-03-10

Stockholms stad, Ramboll (2020). *Integrerad barnkonsekvensanalys Dnr 2018-06778*. <https://etjanst.stockholm.se/Byggochplantjansten/PresentPlan/GetFile?fileRecordNumber=8636060&journalNumber=2018-06778&fileName=Integrerad%20barnkonsekvensanalys> Hämtad 2021-03-10

Rendell, J. (u.å.). *Site-writing*. <https://site-writing.co.uk> Hämtad 2021-04-10

Rogoff, I. (2003). *From Criticism to Critique to Criticality*. Transversal, <https://transversal.at/transversal/0806/rogoff1/en> Hämtad 2021-05-12

TRYCKTA KÄLLOR

Baines, C. (2011). *The wild side of town*. I: Jorgensen, A., Keenan, R. (red.) *Urban Wildscapes*. New York: Routledge. xii-xv

Biggam, J. (2015). *Succeeding with your Master's dissertation*, 3 uppl. Berkshire, England: Open University Press

Bornemark, J. (2018). *De omätbaras renässans – En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Volante

Cailliois, R. (2001). *Man, Play and Games*. University of Illinois Press

Cele, S. (2015). *Childhood in a Neoliberal Utopia: Planning Rhetoric and Parental Conceptions in Contemporary Stockholm*. Geografiska Annaler. Series B, Human Geography, 97:3, 233–247

Douglas, I. Goode D. (2011). *Urban natural histories to urban ecologies*. The Routledge Handbook of Urban Ecology, Routledge

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Flannigan, C, Dietze, B. (2017). *Children, Outdoor Play, and Loose Parts*. Journal of childhood studies

Flyvbjerg, B. (2004). *Phronetic planning research: theoretical and methodological reflections*. Planning Theory & Practice, 5:3. Routledge

Flyvbjerg, B. (2006). *Five Misunderstandings About Case-Study Research*. Qualitative Inquiry, Volume 12 (2) 219-245

Grahn, P. (2007). *Barnet och naturen*. I: Dahlgren, L. O. (red.) *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. 55-104

Hart, Roger A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. UNICEF International Child Development Centre

Huizinga, J. (1949). *Homo Ludens, A study of the play-element in culture*. Routledge & Kegan Paul, Ltd.

Jansson, M., Sundevall, E., Wales, M. (2016). *The role of green spaces and their management in a child-friendly urban village*. I: Urban Forestry & Urban Greening, 228-236

Jorgensen, A., Keenan, R. (2011). *Urban Wildscapes*. New York: Routledge

Jorgensen, A. (2011) *Introduction*. I: Jorgensen, A., Keenan, R. (red.) *Urban Wildscapes*. New York: Routledge. 1-14

Jorgensen, A., Licka, L. (2011). *Anti-planning, anti-design?*. I: Jorgensen, A., Keenan, R. (red.) *Urban Wildscapes*. New York: Routledge. 221-236

Jungmark, L. (2020). *Nyckeln till barnvänlighet*. I: *Det bortglömda landskapet*, Tidskriften STAD

Kristensson, E. (2016). *Bostadsgården - en hotad lekmiljö när staden förtätas*. I Jansson, M. och Klintborg Ahlklo, Å. *Plats för lek. Svenska lekplatser förr och nu*. Svensk Byggtjänst

Kristjansdóttir, S. (2017). *Nordic experience of sustainable planning*. Abington: Routledge.

Kylin, M., Bodelius, S. (2015). *Riktlinjer för lek? Svenska kommuners arbete med planering av platser för barn*, rapport 2015:21. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Lenninger, A., Olsson, T. (2006). *Lek äger rum*. Formas, Stockholm

Lindstrand, T. (2011). *Proposals for Stockholm*. Nilleditions

Littke, H. (2015). *Planning the Green Walkable City: Conceptualizing Values and Conflicts for Urban Green Space Strategies in Stockholm*. Department of Urban Planning and Environment, KTH

- Louv, R. (2005). *Last child in the woods*. Atlantic books, London
- Miljöförvaltningen (2007). *Barns tillgång till lekområden*. Stockholms Stad
- Mouffe, C. (2008). *Om Det Politiska*. Tankekraft förlag
- Mårtensson, F. (2009). *Lek i verklighetens utmarker*. I: Jensen M & Harvard Å (red.) *Leka för att lära, Utveckling, kognition och kultur*, Studentlitteratur. 163-188
- Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M. & Öhman, J. (2011). *Den nyttiga utevistelsen?: forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang*. Stockholm: Naturvårdsverket
- Myhr, U. (2007). *Utemiljö och hälsa*. Arkitekternas forum för forskning och utveckling, Arkus
- Schiller, F (1995). *Schillers estetiska brev*. Järna: Kosmos
- Sveriges riksdag (2010). *Plan och bygglagen* (SFS 2010:900)
- Sveriges riksdag (2018). *Barnkonventionen* (SFS 2018:1197)
- Tilt, J. H. (2011). *Urban nature and human physical health*, i *The Routledge Handbook of Urban Ecology*. Routledge
- UNICEF (2018). *Shaping urbanization for children, A handbook on child-responsive urban planning*
- UNICEF (2018). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/rapporter-och-publikationer/barnkonventionen> Hämtad:16 feb 2021
- Waterton, E. (2018) *More-than-representational Landscape*, i *The Routledge Companion to landscape studies*. Abingdon UK, Routledge
- Watson, V. (2006). *Deep Difference: Diversity, Planning and Ethics*. Planning Theory
- Ward Thompson, C. (2011). *Places to be wild in nature*. I: Jorgensen, A., Keenan, R. (red.) *Urban Wildscapes*. New York: Routledge. 49-64
- Wingren, C., Alsanius, B., Karlén, H., Lindström, W. (2015). *Urbana nyanser av grönt*. Stad & Land nr 187

BILAGA 1: INTERVJUFRÅGOR

Om kommunens representant:

- *Vilken position har du på kommunen?*
- *Hur länge har du arbetat på kommunen?*

Om de vilda mellanrummen:

- *Har kommunen någon strategi för hantering av obebyggd mark i staden?*
- *Vad ser kommunen för potential i urbana vildlandskap?*
- *Ser kommunen nackdelar med det urbana vildlandskapet? I så fall, på vilket sätt?*
- *Hur förhåller kommunen sig till byggandet av den marken?*
- *Hur spelar ekonomiska intressen in i byggandet/bevarandet av marken?*

Om kommunens barnperspektiv:

- *Hur tillgodoser kommunen barns behov på urban mark?*
- *Hur tillgodoses barnens behov när det förtätas?*
- *Hur tillgodoses barns behov av lek?*
- *Planeras det platser för fri lek? (Oprogrammerade)*
- *Ligger det i kommunens intresse att äga marken för att ha kvar beslutanderätten för hur den ska nyttjas?*

Representanterna har även tillfrågats och godkänt att namnges i examensarbetet.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.